II. Jahrgang. DER JUDE. Nr. 25.

דער יוד

צייטשריפט
פיר אלע יודישע אינטערעסען.
ערשיינט יעדע וואָך.
פערלאג: חברת „אחיאסף".

אבאנאמענטס פרייז יאָהרליך:
אָסטרייך-אונגארן —.12 קראָנען.
האַלביאָהריג —.6 "
פירטעליאָהריג —.3 "
דייטשלאנד —.10 מארק.
ארץ ישראל —.12 פראנק.
אַנדערע לענדער —.15 "
אמעריקא, ענגלאנד —.10 שילינג.

פרייז פון מודעות (אנצייגען):
פיר יעדע קליינע שורה פעטיט
20 העלער, 25 פפעניג, 10 קאפ.

Erscheint Donnerstag.

דער פרייז פיר רוססלאנד:
גאַנץ-יאָהרליך —.5 רוביל.
האלב-יאָהרליך —.3 רוביל.
פירטעל-יאָהרליך 1.50 רוביל.
מען קען אויך אויסצאהלען אין 3 ראטען:
ביים אבאנירען — 2 רוביל
דען 1טען אפריל — 2 "
דען 1טען אויגוסט — 1 "

ענדערען די אדרעססע קאסט 20 קאפ.

קראַקויא, סיון תר"ס. נומר 25. Krakau, 21 Juni, 1900.

צו אונזערע אבאָנענטען!

מיר ערלויבען אונז צו דערמאַהנען אונזערע געעהרטע האַלביעהר־ליכע אַבאָנענטען, אז

דעם 1־טען יולי, ה. ה. מיט נו׳ 26

ענדיגט זיך זייער אַבאָנעמענט, און מיר בעטען, זיי זאָלען צייטליך איינ־צאָהלען פאַר דעם צווייטען האַלבען יאָהר — 3 רובעל.

דעם ערשטען יולי ענדיגט זיך אויך דאָס אַבאָנאמענט פון די הותמים וועלכע האָבען איינגעצאָהלט די ערשטע ראטע — 2 רובעל פאַר דער צייט פון 1־טען אַפריל ביז ענדע יאָהר, און מיר דערמאַהנען זיי אריינצושיקען באלד די צווייטע ראַטע — 2 רוב׳ כדי זיי זאָלען בעקו־מען די ווייטערע נומערען אין דער צייט.

ווער עס האָט זיך נאָך נישט בענוצט מיט דער געלעגענהייט צו קויפען „די פאלקסגעשיכטע" פון פראָפ׳ גרעץ צום ביליגען פרייז, דערמאָהנען מיר, אַז אַלע יעהרליכע אַבאָנענטען און אויך די, וועלכע האָבען אַבאָנירט פון 1־טען אַפּריל ביז ענדע יאָהר קענען בעקומען די פאָלקסגעשיכטע (וועלכע קאָסט 4 ר׳) פאַר 1 רוב׳, מיט פּאָרטאָ — 1,50 ר׳; געבונדען אין 2 פּראַכטבענדער־ 1,60 ר׳, מיט פּאָרטאָ 2,10 ר׳. „די פאלקסגעשיכטע" איז צו בעקומען ביליג נור נאָך אַ קורצע צייט, היינו ביז דעם 1־טען אויגוסט.

די אדמיניסטראציאָן.

אַ בריעף צום רעדאַקטאָר.

זעהר געעהרטער העדר רעדאַקטאָר!

איהר האָט מיר געשריבען: „אֶפְשַׁר וואָלט איך געשריבען פאַר דעם „יוד" אַן׳אַרטיקעל איבער קולטור". איך בין פערטיג, ווי ווייבער זאָגען: „נעהמען די פעדער אין האַנד", און תֵּכֶף וּמִיַד זיך זעצען און ערפילען אייער וואונש, אין וועלכען איך זעה דעם וואונש פון נאָך פיעל אַנדערע אונזערע חֲבֵרִים. נאָר איך מיין, אַז עס איז גלייכער, איי־דער איך וועל שרייבען אַזאַ אַרטיקעל און איידער איהר וועט איהם דרוי־קען, זאָלען מיר זיך דורכרעדען איבער דער לאַגע אין וועלכער עס גע־פינען זיך יעצט די איניגע פון אונז, וועלכע האָבען צוליעב די בוימער ניט אויפגעהערט צו זעהן דעם וואַלד, איך מיין די פון אונז, וועלכע האָבען איבער פערשידענע איינצעלנע ציוניסטישע אויפגאַבען, ניט אויפגעהערט צו זעהן דעם ציוניזם אין גרויסען און גאַנצען, אָדער קורץ גערעדט, די פון אונז, וועלכע האָבען אַ העזה צו רעדען אָדער צו שריי־בען איבער „קולטור".

געוויס לייענט איהר דאָך יודישע צייטונגען גלייך מיט מיר, און ווייסט מִסְתָּמָא, מיט וואָסערע אייזערנע ריטער מע שמייסט דאָרטען די אַלע וועלכע רעדען צום פאָלק איבער קולטור. דאָס הייסט אויף פּראָסט יודיש: די אַלע וועלכע זאָגען אַז אונזער פפליכט איז, זיך צו בעמיהען אויפהויבען, פיעל עס איז מעגליך דאָס פאָלק; שאַפען איהם די מעג־ליכקייט זיך מעהרער צו ענטוויקלען; זעהן אַז עס זאָל זיין לייטישערע חֲדָרִים, יודישערע שולען פאַר קינדער, אבענד קורסען און שַׁבָּת־שולען פאַר עלטערע; האַלטען אָפּט פאָרלעזונגען איבער יודישע געשיכטע איבער וויסענשאַפט, פאַר גרעסערע אָדער קלענערע פערזאַמלונגען; גע־בען דעם פאָלק — אויף וועלכע שפּראַך ער פערשטעהט, אַזעלכע ביכער צו לייענען וועלכע זאָלען איהם אַביסיל אַרויסשלעפען פון זיינע קליינע אינטערעסען, אַרויספיהרען איהם פון זיינע פיער איילען וואו ער איז פער־שלאָפען און פערשימעלט שוין פון כַּמָּה דורות, און איהם ווייזען, אַז דער, וואָס לעבט נור מיט זיך און פאַר זיך איז ניט שַׁיָיך צום כְּלַל מענש, דער איז פיעל מעהר עהנליך אויף דעם לאַנג אויסגעלעבטען ווילדען וואַלדמענשען, אַלס מענש אָבער. אַלס קולטורמענש דאַרף ער זיך בעמיהען, צוזאַמען מיט אַנדערע, פאַר אַלגעמיינעס גוט, פאַר אַלגעמיינע צוועקען, וועלכע האַבען אין אויג ניט נור היינט און מאָרגען נאָר אויך די ווייטע צוקונפט — די שפּעטערדיגע דורות; דעם פאָלק ערקלערען, אַז עס איז צייט, שוין לאַנג צייט, זיך אַרומקוקען וואו ער איז אין דער וועלט און וואָס ער איז אויף דער וועלט; אַז ער דאַרף זיך זעהן בעמיהען, מיט אַלע כָּשר׳ה מיטלען, אַראָבוואַרפען פון זיך די אינערע קנעכטשאַפט און דעם אויסערען גלות; ערקלערען דעם פאָלק, וואָס איהם פעהלט, מאַטעריעל און גייסטיג, און איהם ווייזען וואָס ער זאָל טהוען אום עס זאָל איהם מעהר ניט פעהלען, טהון, אויב אפילו, עס זאָל דאַרפען דויערען צעהנדליגע יאָהרען.

וואָס ווענדעט מען ניט אָן געגען די וואָס רעדען אַזעלכע אַפּיקורסישע רייד? מיט וואָסערע שימפף־ווערטער האָט מען זיי ניט אָנגערופען? וואָסערע שְׁקָרִים האָט מען אויף זיי ניט אויסגעטראַכט? דאָס אַלס פון דעם לאַגער פון אונזערע קורצזיכטיגע געגנער, וועלכע האַלטען זיך פאַר די פרומע און גוטע יודען. נאָר ניט בעסער שטעהט עס אויך מיט אַ גרויסען טהייל פון אונזערע ברידער, די ציוניסטען.

זעהט וואָס עס טהוט זיך, זעהט וואָס פאַר אַ שטורעם, וואָס פאַר אַ איבערקעהרעניש, רַחֲמָנָא לִיצְלָן. אַ גרויסער טהייל פון ציוניסטען בע־מיהען זיך ניט צו רעדען און צו טהון דאָס וואָס זיי געפינען פאַר גלייך אָדער פאַר גוט צו טהון, נאָר זיי בעמיהען זיך צו טהון דאָס וואָס אונ־זערע יודישע שׂוֹנְאִים, אונזערע געגנער, געפינען פאַר גלייך מע זאָל טהון. עס זעהט אויס ווי אַ יונגיל, וועלכער איז נור וואָס אַרויס פון אונטער דער רוט, און ציטערט מיט אַלע גליעדער פאַר׳ן רבין דעם

משוגענע'ם כּעסן, האָט מוֹרא זיך ריהרען פֿון אָרט, טאָמער וועט ער ווידער דעם רבין צובייזערען, דאָס יונגיל שטעהט איין אָבגעשמיסענעס און קוקט דעם רבין אין די אויגען, און דער רבי שטעהט מיט'ן קאַנטשיק און חזר'ט צופֿריעדען: אַ האַ שֶׁקין, גוט געשמיסען, דו וועסט טהון נאָכאַמאָל? האַ?...

גאַנץ צוטרעפֿענד שרייבט מיר איינער, אַ כשר'ער ציוניסט, נאָר אַ מענש מיט שׂכל, איבער דעם ווינד וואָס בלאָזט יעצט אין אַ גרויסען טהייל פֿון די דאָזיגע ציוניסטען, וועלכע שטעהן אין איין ציטערניש:

„... אַלע שטעהן אויף דעם שטאַנדפּונקט פֿון דער „פֿינסטערער קאַנצעלאַריע", פֿון די בעריהמטע פּאַסקווילען שרייבער, אין קאָוונאָ. איז די „פֿינסטערע קאַנצעלאַריע" אונצופֿריעדען מיט „קולטור" — אוים קולטור! ניט דערמאַנט און ניט געדאַכט זאָל זי ווערען, אַרוים פֿון אַלע יודישע הייזער מיט ווינט און מיט רויך! איז די „פֿינסטערע קאַנצעלאַריע" אין כעס אויף די אַפּיקורסים — ימח־שמם זאָל ווערען אַלע אַפּיקורסים! אויסראָטען זיי מיט פֿייער! איז די „פֿינסטערע קאַנצעלאַריע" געגען לאַנגע הויזען מיט קורצע רעק — אַראָב די לאַנגע הויזען און אַרויף די לאַנגע זאָקען, אַראָב די קורצע רעק אַרויף די לאַנגע קאַפּאָטעס, מיט די יאַרמעלקעס מיט די שטריימליך; זאָל די „פֿינסטערע קאַנצעלאַריע" — וואָס אַלע איהרע מאַכערס זענען שוין שטאָק אַלט — שרייען אַז ציוניסטען האָבען צופֿיעל התונה, און ברענגען צו פֿיעל ציוניסטיליך אויף דער וועלט — וועט געוויס ווערען אוים התונות, אוים קינדער, אַ סוף, אַנ'עק..."

און ניט דערמיט, וואָס אַ טהייל ציוניסטען בעמיהען זיך צופֿריעדען שטעלען די פֿינסטערע קאַנצעלאַריע צייכנען זיי זיך אויס, נאָר אויך דערמיט, וואָס זיי בעמיהען זיך נאָכטהון דער פֿינסטערער קאַנצעלאַריע, און אַלעס וואָס די ערשטע טהוט געגען די ציוניסטען, טהון זיי געגען די — ווי זיי רופֿען זיי — „קולטוריסטען". און אין דערזעלבער קאָוונאָ, וואו עס געפֿינט זיך די „פֿינסטערע קאַנצעלאַריע", נומער איינס, פֿון אונזערע אַנטי־ציוניסטען, האָבען זיך בּרוּך־הַשֵׁם שוין געפֿונען אַזעלכע שמוציגע נפֿשות, וועלכע האָבען געלעגט דעם ערשטען שטיין אין פֿונדאַמענט, פֿון אַ „פֿינסטערע קאַנצעלאַריע", נומער צוויי, פֿון אונזערע אייגענע ציוניסטען... פֿון וואַנען עס געהען אַרוים פּאַסקווילען געגען די „קולטוריסטען".

היינט ביי אַזעלכע אומשטענדען, פֿרעג איך אייך, הערר רעדאַקטאָר, איז דאָס ניט אַ ריזיקא צו שטעהן אין שטרייט? איז דאָס ניט פּשוט סכּנת־נפֿשות צו שרייבען איבער קולטור?

נאָר, אויב דאָס שרייבען איבער קולטור אין אַלגעמיין, איז יעצט פֿון די זאַכען וואָס מע דאַרף זיין אין זיי זעהר פֿאָרזיכטיג, איז דאָס שרייבען אויף זשאַרגאָן פֿערבונדען נאָך מיט פֿיעל אַנדערע אונבעקוועמליכקייטען, פֿון וועלכע עס ווייסט ניט דער וואָס שרייבט וועגען קולטור אויף לשון־קודש.

דאָס לשון־קודש, ווי עס ווייזט אויס, האָט בעזונדערע רעכטע. אויף לשון־קודש מעג מען שרייבען וואָס מע וויל, וואָס דאָס האַרץ געלוסט, וואָס איינעם פֿאַלט אַריין אין קאָפּ, זשאַרגאָן אָבער האָט אויף זיך אַלע שוועריגקייטען ווי דער געוועהנליכער „יוד": דאַכט זיך אַ מענש גלייך מיט אַלע אַנדערע און דאָך ניט ווי אַלע. וואָס אַנדערען איז ערלויבט איז איהם פֿערבאָטען. ער מעג רעדען — אַזוי מיינען אַנדערע — נור גענען זיך, ער דאַרף שרייען אַז ער — דער זשאַרגאָן — איז אַ טויגעניכטס, אַ מנוּוָל, וועלכער איז ניט ווערט וואָס ער לעבט אויף דער וועלט... און אויב שוין יאָ שרייבען, איז האָטש על כּל פּנים ניט וועגען קולטור, ניט וועגען פֿאָלקס ענטוויקעלונג, און איבערהויפּט ניט וועגען אַזעלכע זאַכען וואָס זענען שייך צום פֿאָלק.

איך דאַרף אייך אַפֿילו קיין ראיות ניט ברענגען צו מיינע רייד, איהר ווייסט פֿון די אַלע קולות און געוואַלטען געגען זשאַרגאָן און קולטור אַזוי גוט ווי איך, פֿון דעסטוועגען רעכען איך אַז עס וועט ניט איבריג זיין ברענגען האָטש אויף אַ פּראָבע עטליכע שורות פֿון איינעם אַ שרייבער, וועלכער האָט מיט איין אַרטיקעל געוואָלט הרג'נען ביידע: אי דעם זשאַרגאָן אי די קולטור.

פֿעל'עטאָן.

די רויטע יודליך.

איין אויסגעטראַכטע זאַך

פֿון

שלום־עליכם.

דאָס פֿינפֿטע קאַפּיטעל.

(איין אסיפֿה ביי די רויטע יודליך. — דער פֿרעמדער פּארשוין האַלט אַ רעדע. — די רויטע יודליך האָבען קיין צייט ניט, שלאָגען איהם איבער.—)

שבת־צו־נאַכטס, תיכף נאָך הבדלה, האָט דער אורח געשיקט רופֿען צו זיך אויף דער אכסניה די פֿאָרשטעהערס פֿון דער שטאָדט, אַלע פֿאָרנעמסטע לייט, די רבנים, די לומדים, די נגידים, די משכּילים, די געלעהרטע, און אויך אייניגע פֿון די בעלי־מלאכות און פּראָסטע מענשען. ער האָט באַפֿוילען, אַז ער האָט מיט זיי צו רעדען וועגען עפּיס זעהר אַ וויכטיגען ענין, וואָס געהער זיך אָן מיטן כלל, ער האָט זיי צו זאָגען זעהר אַ נייטהיגע זאַך, וואָס איז זיי נוגע אין לעבען אַריין.

אין שטאָדט איז געוואָרען אַ רעש, אַ גערידער: „עפּיס אַ מענש, איין אורח, איינער פֿון די שוואַרצע יודען איז געקומען צו פֿאָהרען פֿון יענער זייט טייך סמבטיון, ער גיט זיך אויס פֿאַר איין ארץ־ישראל־יוד און וויל אונז עפּיס דערצעהלען נייעס, מע באַדאַרף געהן האָרכען וואָס וועט ער זאָגען"... די רויטע יודליך האָבען זיך דווקא נישט געלאָזט לאַנג בעטען און מע איז געקומען אויף דער אסיפֿה, יונג און אַלט, פֿון אַלערליי קלאַסען מענשען, נישט אַזוי צו ליעב דער זאַך אַליין, ווי צו ליעב דעם וואָס יעדער איז אַ בעלן געווען אָנקוקען אַ פֿרעמדען מענשען, איין ארץ־ישראל־יודען, האָרכען ווי ער רעדט...

גיך איז די רויטע אכסניה געוואָרען פֿול אָנגעשטופּט מיט רויטע יודליך. עס איז געווען אַ מורא'דיגע איינגשאַפּט, אַ שפּאַרעניש, אַ דערשטיקעניש, סכנות נפשות. אַלע האָבען געוואָלט וואָס נעהנטער צום אויבען אָן, פֿאַרנעמען דאָס בעסטע אָרט. די ווענט האָבען געשוויצט, מע איז געטשאַגען קאָפּ אויף קאָפּ, און דער עולם האָט אַלץ ניט אויפֿגעהערט צו געהן און געהן, ביז דער רויטער בעל־אכסניה איז געפֿאַלען אויף איין עצה — ער האָט פֿאַרשלאָסען טיהר און טויהר, גוט אויסגעשאָלטען פֿריהער דעם דרויסענדיגען עולם אין ט... ט.... אַריין, ווי זיין שטייגער איז. ערשט דעמאָלט איז דער אורח אויפֿגעשטאַנען און צווישען עולם איז געוואָרען אַ פּאַטשעריי מיט אַ שאַקעריי, מע האָט געקאָנט טויב ווערען.

— שאַ, שטיל זאָל זיין, שששאַ, שששששאַ, ששששששאַאַאַ!!! שאַט שאַט! האָבען געשריגען אַלע רויטע יודליך אין איין קול. נאָכדעם איז געוואָרען אַ סמאַרקעריי מיט אַ שנייצעריי פֿון נעזער, גלייך ווי מע וואָלט שוין אַ יאָהר דריי אָדער פֿיער די נאָז ניט געשנייצט. שפּעטער, אַז אַלע האָבען שוין גוט אויסגעשנייצט די נעזער, האָט איינער געגעבען אַ הוסט, נאָכדעם דעם אַנדערער, נאָכדעם דער דריטער און אַזוי ווייטער, עס איז אויף זיי אָנגעפֿאַלען פּלוצים אַ הוסטעניש, עפּיס איין עפּידעמיע, טאַקי גורי ווי אויף־צו־להכעיס.

— וואָס איז דאָס פֿאַר אַ הוסטעריי אין מיטען דרינען? — האָבען זיך די נגידים צעשריגען — נאַ דיר גאָר הוסטען! קראַנק געווען אין דער היים זיך אויסהוסטען דאָרטען? געקומען אָהער הוסטען! אַ הוסטעניש אויף זיי! אַ העזה פֿון קבצנים, הוסטען גאָר?!...

און ס'איז די מינוט געוואָרען שאַ שטיל. פֿאַר אַ נגיד האָבען די רויטע יודליך דאָס נייניאָהריגע קדחת! דאָרט אַז אַ נגיד זאָגט „ניט הוסטען" הוסט מען ניט...

— הערט צו רבותי! הערט מיך אויס, מיינע ליעבע טהייערע ברידער! — אַזוי האָט דער אורח אָנגעהויבען זיין שענע דרשה און אין די

אין „המליץ“ נומר 93 שרייבט איינער: „אַלע רעדען יעצט וועגען קולטור, אפילו די וואָס שרייבען קאָרעספּאָנדענציעס אויף דעם היילינען זשאַרגאָן פאַר דעם זשאַרגאָנישען פּובליקום — האָטש דער לעזער ווי דער שרייבער ווייסען ביידע ניט וואָס איז דאָס אַזוינס קולטור: צי איז דאָס אַ מין מַאֲכָל וואָס מע עסט דאָס, אָדער עפּיס אַ מִין חַיָה צי אַ מין בְּהֵמָה — ער, דער זשאַרגאָן־שרייבער, קריכט אויך אַרויף אויף דער בימה און דַרשְ'נט אויך וועגען קולטור; ער פּאַטשט אויך איהרע געגנער; ער הויבט אויך אויף די האַנד נעגען די וואָס אַנטלויפען פון ליכט, אום די גאַנצע וועלט זאָל וויסען, אַז חיים הצקעל טשאָלענט־טאָפּ איז אַ קולטוריסט, דאָס הייסט אַ געבילדעטער מענש וועלכער נעהט פאָרוועָרטס“.

איהר פערשטעהט אַביסיל וואָס אַ מענש, אַ יודישער שרייבער, איז אומשטאַנד צו רעדען? מיר דוכט אַז ניט נור איין גאָט, נאָר די גאַנצע וועלט און דער שרייבער אויך, ווייסען דעם אֱמֶת, אַז אַ רעכטע ביסיל „טשאָלענטטעפּ“ זענען אַריינגערוקט אין דעם אייוועץ פון דער העברעאישער ליטעראַטור אויך; טשאָלענטטעפּ פול וואַסער, מיט טרוקענע קנאָכען, אָהן מאַרך און אָהן פלייש, ניט דערקאָכטע און איבערגעקאָכטע, ווי דער שטייגער איז ביי יודען; מיר דוכט אַז אַלע ווייסען דעם אמת, און דער שרייבער אויך, אַז די בעסטע יודישע ליטעראַרישע קרעפטען, וועלכע שרייבען אין דער העברעאישער ליטעראַטור שרייבען אויך אין זשאַרגאָן, און די וועלכע זענען טשאָלענטטעפּ אין זשאַרגאָן זענען זיי עס אין העברעאיש אויך; מיר דוכט, אַז אַ וועלט מיט יודען ווייסט, און דער שרייבער אויך, אַז אַ גרויסע צאָהל פון אונזערע העברעאישע שרייבער האָבען ניט דאָס רעכט צו לאָכען פון דעם זשאַרגאָן פּובליקום פון וועלכען זיי שטעהן גאָר ניט ווייט... און ניט פון דעם „היילינען זשאַרגאָן“ וועלכער איז נאָך יעצט אויך זייער מאַמע לָשׁוֹן; מיר דוכט, אַז אויב מע מעג נור רעדען אויף העברעאיש וועגען אונזערע גייסטיגע בעדערפנישען און מאַטעריעלער נויט, מעגען מיר און דאַרפען עס רעדען אויף זשאַרגאָן אויך. „שְׁמַע יִשְׂרָאֵל“ שרייען — האָבען געזאָגט אונזערע חֲכָמִים — מעג מען אויף יעדער שפּראַך, אַבי מע פערשטעהט נור וואָס מע רעדט; מיר דוכט, אַז קוים איז 95 פּראָצענט פון דעם יודישען פּובליקום, ניט אומשטאַנד צו לייענען אויף קיין אַנדער שפּראַך אויסער זשאַרגאָן, זענען מיר מְחוּיָב צו רעדען איבער אַלע יודישע אַנגעלעגענהייטען אויף זשאַרגאָן אויך. דען יעדע ליטעראַטור, איז ניט קיין צוועק נאָר אַ מיטעל, און מיט אַלע כָּשֵׁר'ע מיטלען מעג מען זיך בענוטצען אום כָּשֵׁר'ע צוועקען צו דערלאַנגען, טאָ פאַר וואָס זשע זאָלען מיר זיך ניט בענוטצען מיט אווייזיר: שאַרגאָן, אונזער נָלוּת שפּראַך, צו רעדען וועגען דעמזעלבען ג'וּת טאַקע; פאַר וואָס איז דערזעלבער שרייבער, אַז ער שרייבט די זעלבע זאַך אין העברעאיש איז ער רבי דָן ברבי צָץ און אַז ער שרייבט עס אין זשאַרגאָן איז ער חיים האצקעל טשאָלענטטאָפּ?

איהר פערשטעהט, געעהרטער הערר רעדאַקטאָר, אַז איך מיין דאָ ניט לערנען קיין „אָלֶף בֵּית“ מיט אונזערע שרייבער, גרויסע און קליינע, וועלכע קוקען מיט אַזעלכע קרומע אויגען אויף זשאַרגאָן, פּונקט ווי איך בין איצטער ניט געזאָנען צו ענטפערן די שרייבער, וואָס זאָגען אַז מע דאַרף ניט רעדען איבער קולטור, ווייל דערמיט „מאַכט מען מְשׁוּגָע די שוין אַזוי אויך מישוגענע קעפּ“ („המליץ“ 94) ווייל מיט מְשׁוּגָעִים איבערהויפּט איז דאָך ניטאָ וואָס צו רעדען, רעדען רעדט מען נור צו מענשען מיט געזונדע — ניט גרויסע און ברייטע — קעפּ. נאָר איך וויל אייך מעהר ניט ווייזען, אַז איצטער איז מיר דוכט ניט די צייט צו רעדען וועגען קולטור און נאָך אויף זשאַרגאָן דערצו, ערשטענס איז דאָ זעהר ווענינ מענשען וועלכע זאָלען יעצט האָבען געזונדע קעפּ, אום אונז צו קאָנען אָדער ווערלען פערשטעהן ווי געהעריג... און צווייטענס איז מען כִּמְעַט ניט זיכער מיט'ן כָּבוֹד, און אַ סְבָרָא אַז ניט מיט דעם לעבען, ווען מע רעדט וועגען קולטור, און דריטענס, אֶפְשַׁר איז טאַקע אַ סְבָרָא, אויף זשאַרגאָן צו שרייבען נור „בָּבָּא־מַעֲשִׂיוֹת“; מַעֲשִׂיוֹת פון „רַבָּנִים מיט רבצינס“, „פּאַסקווילען מיט הַכְשֵׁרִים“ — דאָס לעצטע אֶפְשַׁר שוין ניט, דאָס דאַרף מען לאָזען פאַר אַנדערע — און דער גלייכען וויכטיגקייטען, ווי אַנדערע ווילען.

אויגען בשעת מעשה האָט זיך איהם אָנגעצונדען אַ פייעריל — אייערע הינע ברידער, די רויטע יודליך, האָבען מיך אפילו אויפגענומען היינט עפּיס נישט אַזוי פריינדליך, עפּיס נישט ווי זעהר אַ ליבליכען גאַסט; זיי האָבען מיך אָנגעקוקט ווי אַ משוגענעם און האָבען מיר געמאַכט אַ הורראַ, זיי האָבען מיך נישט פאַרשטאַנען, וואָס איך האָב זיי געזאָגט. מיינט נישט חס־ושלום, אַז איך האָב פאַראיבעל, אַז איך פאַל ביי זיך דערמיט אַראָב: חס וחלילה! עס טהוט מיר נור וועה דאָס האַרץ אויף אייך, ברידער, וואָרום איך זעה דערפון אַרוים ווי ווייט מע איז נאָך דאָ ביי אייך פאַרגראָבט און ווי נידעריג עס שטעהט נאָך ביי אייך דאָס פאָלק! נאָר אַזוי ווי איהר זענט דאָ אַצינד, ווי עס ווייזט אויס, פאָרשטעהערס, דער תפארת פון דער שטאָדט; איך זעה דאָ צווישען אייך זאָלען געזונד זיין רבנים, לומדים, נגידים, משכילים, געלעהרטע און אַזוי פיינע, איידעלע מענשען, רעכען איך אַז איהר ווערט מיך פאַרשטעהן. איהר דאַרפט וויסען, ברידער, אַז מיט גרוים מיה, מיט מסירת־נפש האָב איך מיך צו אייך דערשלאָגען אַהער, מיינע ליעבע רויטע יודליך, וואָרום איהר ליגט פאַרשטעקט, זאָלט איהר מיר מוחל זיין, דער שוואַרץ יאָהר ווייסט וואו... צוקומען צו אייך באַדאַרף מען דורכגעהן אַסך מדבריות און וויסטענישען, דורך בערג און דורך טהאָל, וואַלד־איין וואַלד־אויס... היינט איבערשפּאַנען אַזאַ סמבטיון; אַ ווערטעלע אויסצורעדען דעם סמבטיון!!... איך האָב געוואוסט גאַנץ גוט, אַז די נסיעה איז אַ שווערע, אַ שווערע נסיעה, איך האָב געוואוסט אַז איך פאַרליער איבער איהר אַסך צייט, אַסך געזונד און אַסך געלד און אַסך כבוד, וואָרום ווען איך זאָג מיך אָב פון דער דאָזיגער נסיעה צו אייך, מיינע ברידער, וואָלט מיר געווען דאָרטען אַסך אַסך בעסער, ווי ס'איז מיר אַצינד; מיר וואָלט זיין בעסער און מיינע קינדער אוודאי... נאָר דאָס האַרץ האָט מיך געצויגען צו אייך, צו אייך, מיינע ברידער, האָב איך מיך אָבגעזאָגט פון כבוד, האָב מיך אָבגעזעגענט מיט מיין עולם־הזה, און האָב מיך געלאָזט אויף קדוש־השם, איך האָב געוואָלט זיך זעהען מיט אייך, מיינע ליעבע רויטע יודליך, אייך אָבגעבען אַ פריינדליכען גרוס פון אייערע צעהן מיליאָן ברידער, וואָס אויף יענער זייט טייך סמבטיון, אייערע לייבליכע ברידער, וואָס דינען מיט אייך איין גאָט און וואָס קומען אַרויס מיט אייך פון איין שורש, פון אברהם יצחק ויעקב. מיר האָט זיך זעהר געוואָלט זעהען, וואָס טהוט זיך דאָ ביי אייך און אַליין אָנזאָגען אייך די גוטע בשורה אַז מיר האָבען אייך אין זינען, מיר זאָרגען זיך פאַר אייך, מיר טהוען פון אייערט וועגען אַזעלכס, וואָס איהר וועט אם־ירצה־השם זיין צופריעדען...

— דהיינו וואָס? לאָמיר האָרכען. וואָס? וואָס ציהט ער די נשמה?! — שרייען אוים מיט אַמאָל עטליכע רויטע יודליך, וואָס האָבען שוין קיין צייט ניט.

מע וויל אייך, פאַרשטעהט איהר מיך, ברידער, אַרויסשלעפען פון דאַנען. גענוג אייך שוין צו פּאַליאָסקען זיך דאָ אין דער בלאָטע, זיין צו שאַנד און צו שפּאָט ביי אַלעמען אין די אויגען! צייט אויפשטעהן, זיך איינוואַשען, אויסצוואָגען זיך, ווערען לייטען גלייך!... מע וויל אייך אַרויסציהען פון דאַנען אַזוי ווי מע האָט אַמאָל אַרויסגעצויגען אייערע עלטערן פון מצרים, און באַזעצען אייך אין אייער אייגען לאַנד, אינ'ם לאַנד פון אייערע אבות, אינ'ם לאַנד וואָס גאָט האָט געשוואָהרען צו אברהם יצחק ויעקב, אינ'ם לאַנד וואו מיר האָבען אַמאָל געהאַט אונזער בית־המקדש, אונזערע כהנים און לויים, אונזער מלך, אונזערע נביאים, ארץ־ישראל הייסט דאָס לאַנד, ארץ ישראל, דאָס הייליגע לאַנד, וואָס אייערע עלטערן האָבען פאַרגאָסען דרויף אַזוי פיעל בלוט, וואָס פון דאָרטען איז אַרויסגעגאַנגען אַ געטליכע ליכטיגקייט — אונזער תורה, - און האָט באַלייכט די גאַנצע וועלט, געעפענט אַלעמען די אויגען, געגעבען אַלע פעלקער געטליכע ליכטיגקייט, פרייהייט, וויסענשאַפט... יאָ, מיר האָבען אַלעמען געגעבען ליכטיגקייט און וויסענשאַפט און אַליין זענען מיר פאַרקראָכען אין אֶלֶף השישי... אַלעמען געגעבען פרייהייט און אַליין האָבען מיר זיך פאַרשטעלט פאַר קנעכט, משרתים, לאַקעיען... וואָס קוקט איהר מיך אָן? וואָס שווייגט איהר? צו אייך רוף איך, צו אייך פרומע רויטע יודליך, רבנים, לומדים, חסידים, יודען מיט טליתים־קטנים, מיט לאַנגע קאַפּאָטעס, מיט בערד און פאות! איהר ווייסט דאָך יאָ וואָס ארץ־ישראל איז, א־ר־ץ י־ש־ר־א־ל! י־ר־ו־ש־ל־י־ם!! איהר זאָגט דאָך יאָ ביים דאַווענען און ביים בענטשען: ולירושלים עירך ברחמים תשוב“... בשובך לציון ברחמים... המחזיר שכינתו לציון... ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך... וזכרון ירושלים עיר קדשך... ובנה ירושלים... און דעם געוויסען „לשנה הבא בירושלים!“...

אויב איך וועל האָבען די עהרע צו ערהאַלטען אַ תְּשׁוּבָה פֿון אייך, און איהר וועט מיר דערוויזען מיט קלאָרע רייד — נ י ט ווי דער גרויסער ליטעראַט „יהודי" — אַז איך בין אומגערעכט. דאַן איז פֿערטיג אייך צו דינען, דער בעסטער פֿריינד פֿון „יוד" און פֿון אַלע יודען

בערן 23 מאַי. ש. ראָזענפֿעלד.

מֹשֶׁה רַבֵּנוּ

(ענדע)

איך זאָג נישט, אַז אין דעם לעצטען צוועק זענען די איינריכטונגען געוועזען די בעסטע וועלכע מען האָט אפילו דאַמאַלס געקענט אויסקלערען; וואָרום משה האָט, אַזוי גוט ווי אַלע גרויסע שטאַאַטסמענער בּיי זייערע נייע איינריכטונגען, געמוזט אַרבייטען מיט די מיטלען און מיט דעם מאַטעריאַל וועלכע ער האָט געהאַט בּיי דער האַנד. נאָך ווייניגער וויל איך דערמיט זאָגען, אַז יענע פֿאָרמען וועלכע האָבען געפּאַסט פֿאַר יענער צייט און פֿאַר יענעם פֿאָלק, וואָלטען געפּאַסט פאַר יעדער צייט און פֿאַר יעדעם פֿאָלק. איך פֿערלאַנג נישט מען זאָל פֿערעהרען די פֿאָרם, נאָר מען זאָל אַנערקענען דעם גייסט.

און דאָך ווערט אַלגעמיין פֿערעהרט נור די פֿאָרם און דער גייסט ווערט פֿערלייקענט. פֿיעל פֿון די וועלכע גלויבען אַז תורת־משה איז געגעבען געוואָרען פֿון גאָט, האַלטען עס פֿאַר אַפּיקורסות דעם ג י י ס ט פֿון דער תורה אַנצווּוענדען אויף דער היינטיגער צייט. און דאָך, ווי פֿיעל פֿערדאַנקען מיר נאָך היינט די איינריכטונגען פֿון ד ע ר תורה! נאָך היינט איז דאָס איינציגע, וואָס ערלייכטערט דער אַרבייטענדער קלאַס די שווערע אַרבייט אָהן אויפֿהער, איינע פֿון משה׳ס איינריכטונגען. קיין איינציגע לעהרע פֿון דער פֿאָלקסווירטשאַפֿט איז אַזוי געוויס ווי דאָס, אַז בּיי היינטיגע צושטענדע וואָלט דער אַרבייטער נישט בעקומען מעהר לוין פֿאַר זיבען טאָג אַרבייט ווי ער בעקומט פֿאַר זעקס טאָג, און אַז ס׳וואָלט זיי בּיי זיבען טאָג אַרבייט נישט לייכטער געוועזען דורכצוזעצ׳ן ווייניגער אַרבייטשטונדען אין טאָג ווי בּיי אונזערע זעקס טאָג. —

מעג זיין אַז די זענען אין טעות וועלכע מיינען אַז דער מענש איז בעשאַפֿען געוואָרען צוליעב דעם שבת און נישט דער שבת פֿון דעם מענשענס וועגען — אָבער אַז ס׳איז דאָ איין טאָג אין דער וואָך אין וועלכען דער האַמער און דער וועבשטוהל שטעהען שטיל, דאָס פֿערדאַנקען מיר (דורך דאָס קריסענטום) דעם יורענטום, דעם געזעץ וועלכעס איז געגעבען געוואָרען אין דעם מִדְבַּר־סִינַי. און אַז מען קוקט זיך צו ווי פּראָדוקטיווע קראַפֿט ווערט אָהן נוצען פֿערברויכט, ווער קען נאָך דאַראַן צווייפֿלען, אַז אונזער היינטיגע געזעלשאַפֿט וואָלט געווען נישט נור פֿיעל גליקליכער, נאָר אויך פֿיעל רייכער, ווען מיר וואָלטען בעהאַלטען אַזוי גוט ווי דעם שבת׳דיגען ט אָ ג אויך איין שבת׳דיג י אָ ה ר (שמיטה), אָדער ווען מיר וואָלטען זיין גייסט צוגעפּאַסט צו אונזער איבערגעענדערטען לעבען און אויף איין אַנדער אופֿן געקומען צו דער איינריכטונג פֿון ווייניגער אַרבייטס־שָׁעָה׳ן.

אין ד י יסודות, פֿון תורת־משה קענען מיר דערקענען די גרויסקייט פֿון משה׳ס גייסט, וועמענס שטעמפּעל זיי טראָגען אויף זיך; פֿון אַ גייסט וועלכער איז וויט פֿאָראויס פֿאַר זיינע אַרומיגע פֿערהעלטניסע און פֿאַר זיין צייט, וועלכער לייכט אַראָב ווי אַ שטערן, וועלכער האָט פֿון דערווייטענס נישט נור קיין שוואַכערעס ליכט, נאָר זיין ליכט האָט זיך מיט אַ גלאַנץ פֿון טיעפֿען אמת ערהאַלטען, בְּעֵת געזעצען, שפּראַכען און רעליגיאָנען ווערען שטענדיג פֿערענדערט. ווער קען דאַראַן צווייפֿלען, אַז דער רעיון איז געווען גרעסער און שטאַרקער פֿון דער פֿאָרם אין וועלכער ער איז אויסגעדריקט געוואָרען? און פֿינדעסטוועגען איז די דאָזיגע פֿאָרם און אויסדרוק געבליעבען ביז אויף היינטיגען טאָג אַ לעבענדיגע מאַכט אין דער וועלט.

אויס דעם פֿרייען גייסט פֿון תורת־משה איז ענטשאַנען דער צובונד פֿון פֿאַמיליענלעבען, וועלכער האָט אין דער שרעקליכער צייט פֿון גלות און פֿערפֿאָלגונגען די העבּרעאישע ראַסע נישט געלאָזט אונטערגעהן, און די ליעבע צו אונאַבהענגיגקייט דורך וועלכע דער יוד

— מילא וואָס מע דאַוונט — רופֿען זיך אָן עטליכע פֿרומע רויטע יודליך — דערויף זענען מיר יודען מיר זאָלען דאַוונען און גאָט דיענען.

— דאַוונען און גאָט דיענען? שרייט דער אורח — אָט דאָס איז טאַקי די מעשה, וואָס איהר דאַוונט און ווייסט ניט ו ו אָ ס איהר דאַוונט. איהר רעדט און ווייסט ניט ו ו אָ ס איהר רעדט. איהר זענט קראַנק און ווייסט נישט וואָס אייך פֿעהלט. איהר געהט אַרום אין דער בלענזעניש. איהר ליגט אין אַ הידהנערפּלעט, אַ בייזער שלאָף אויף אייך...

— בקצור! בקצור! — שרייען די רויטע יודליך וואָס האָבען קיין צייט גיט. — גענוג מוסר; בקצור!

— בקצור ווילט איהר? איהר האָט פֿיינט מוסר? איהר האָט פֿיינט אַז מע זאָגט אייך דעם אמת?... ס׳איז זאָג איך אַ בייזער שלאָף אויף אייך, בכן בין איך געקומען אייך וועקען, אויפֿרייסען פֿונם שלאָף און שרייען אייך אין אויהער אַריין: שטעהט אויף ברידער, שטעהט אויף! שוין צייט! שוין צוויטוויזענד יאָהר, אַז איהר ליגט דאָ אין דער בלאָטע און פֿיהלט גאָר נישט ווי וויט אומגליקליך איהר זייט, ווי דער וואָרעם וואָס ליגט אין חריין און מיינט, אַז ס׳איז קיין זיסערס נישטאָ... שטעהט אויף, קוקט אייך אַרום, באַטראַכט אייער לאַגע, זי איז געפֿעהרליך! איהר שטעהט, זאָג איך אייך, אין אַ סכנה, אין אַ מורא׳דיגער סכנה: איהר ווערט וואָס אַ טאָג שוואַכער און שוואַכער, איהר זינקט אין דער בלאָטע טיפֿער און טיפֿער. איהר פֿאַלט אין דעם פֿינסטערניש נידעריגער און נידעריגער, איהר ווערט וואָס ווייטער אַלץ מעהר פֿאַרגראָבט, איהר ווערט דערשטיקט אין דעם איינגעשאַפּט, איהר פֿרעסט איינס דאָס אַנדערע לעבעדיגערהייד...

— דעם שפּיץ! דעם שפּיץ! — שרייען די רויטע יודליך, וואָס האָבען קיין צייט נִיט. — זאָגט אונז דעם שפּיץ!

— דעם שפּיץ ווילט איהר ווּיסען? איהר האָט קיין צייט ניט? פּונקט דאָס אייגענע וואָס בּיי אונז. די אייגענע מענשען מיט דעם זעלבען כאַראַקטער.. דאָס אייגענע איז געווען אויך מיט אונז, אייערע צעהען מיליאָן ברידער וואָס אויף יענער זייט טייך ס מ ב ט י ו ן, פּונקט דאָס זעלבע... נאָר מיר האָבען זיך באַצייטענס אַרומגעקוקט, אַז מיר שטעהען שמאָל, מע וויל אונז איינשלונגען, אָדער מע וויל אונז לאָזען מיר זאָלען זיך אַליין איינס דאָס אַנדערע איינשלונגען... מע האָט אונז געגעבען אָנצוהערענס, דאָס הייסט קלעפּ מיט סטיסאַקעס גוטע; מיר האָבען פֿאַרשטאַנען אַז די וועלט איז אַ ים און די מענשען זענען פֿיש... מיר זענען געקומען צום שכל, אַז די אַלע זיסע ליעדליך, וואָס אונזערע נביאים און משוררים אין אַלע צייטען האָבען אונז געזונגען, זענען אַוודאי זעהר שענע ליעדער, אָבער טאַקי נישט מעהר ווי ליעדער, וואָס זענען געזאָגט געוואָרען אויף אַ מ אָ ל, אויף „לעתיד לבא", אַז משיח וועט קומען... מיר האָבען דערפֿיהלט אַז אונזער הילף איז נור בּיי אונז אין די הענד, אַז מיר אַליין וועלען זיך ניט העלפֿען וועט אונז קיינער נישט העלפֿען. מיר האָבען פֿאַרשטאַנען, אַז אויב מיר וועלען לעבען מוזען מיר זיין לייטענגלייך אַזוי ווי מיר זענען געווען אַמאָל, אַמאָל... מיר האָבען זיך באַקענט מיט אונזער אייגענע שענע היסטאָריע, מיט אונזער אייגענע שענע שפּראַך, און מיר האָבען דערזעהען אַז מיר האָבען ייִד אומזיסט געשעמט מיט דעם נאָמען יוד, אַז מיר זענען אַ פֿאָלק גלייך מיט אַלע פֿעלקער, אונז פֿעהלט נור אַ לאַנד, איין אייגען לאַנד, האָבען מיר געמאַכט אַ גוואַלד פֿאַר דער גאַנצער וועלט: „לאַנד! לאַנד! גיט אונז לאַנד!" מיר האָבען זיך אָנגעהויבען צענויפֿפֿאָהרען אַלע אין איין אָרט, צענויפֿשמועסען זיך אַלע וועגען איין זאַך, און ס׳איז געבליבען מיר זאָלען זיך קודם כל אויסצוואָגען, אַרומוואַשען זיך אַליין און אויסצוואָגען און אַרומוואַשען אונזערע קינדער, זיך אויסבילדען, ווערען מענשען, צוגרייטען זיך אַליין און דאָס גאַנצע פֿאָלק צו דער גרויסער אַרבייט. וואָס שטעהט פֿאָר, מיר האָבען אָנגעהויבען מאַכען אסיפֿות, קאָנגרעססען, זאַמלען געלד, גרונדען אַ פֿאָנד, לערנען אונזערע קינדער, עפֿענען חדרים, מאַכען שקאָלעס...

— שקאָלעס? שקאָלעס נע ושעלאַיעם! זנאַט נע זנאַיעם! שקאָלעס נע ושעלאַיעם! — האָבען אויסגעשריגען מיט אַמאָל עטליכע הונדערט רויטע יודליך, און דער גאַנצער עולם האָט אָנגעהויבען צו רעדען, ליאַרעמען און פּולדערען אויף אַלערליי קולות. דער האָט געשריגען: „נע ושעלאַיעם!" און דער האָט געשריגען: „זשעלאַיעם! דווקא זשעלאַיעם!" און אינאיינעם איז דאָס אויסגעקומען אַ מישמאַש, אַ ווילדע רקאָנצערט: „זשעלאַיעם... נעזשעלאַיעם... זנאַט נע זנאַיעם... שקאָלעס נע זשעלאַיעם... דווקא זשעלאַיעם... אויף־צו־להכעיס נעזשעלאַיעם!......"

(פֿאָרטזעצונג קומט)

האָט זיך אין די שרעקליכסטע צייטען אויסגעצייכענט. אויס דעם גייסט שטאַמט דער הייסער פּאַטריאָטיזם וועלכער האָט אַנגעפֿייערט די חשמונאים, און דעם יודישען פייער געטריעבען צו שטעלען זיין ברוסט אַקעגען די שרעקליכע כְּלֵי־זַיִן פֿון די מעכטיגע גריעכען און רוימער; דער האַרטנעקיגער מוטה וועלכער האָט אין גלות און אויף דער פֿאָלטערבאַנק דעם יודען געהייסען אויסהאַלטען ביי זיין אַלטער אמונה, — דער גייסט האָט אָנגעצונדען דאָס הייליגע פֿייער וועלכעס דערוואַרעמט אונזער הערץ ביים לעזען פֿון די העברעאישע דיכטער און נביאים, האָט אָנגעצונדען די קראַפֿט וועלכע טרייבט אַרויף אויס דעם פֿערטרוקענטען שטאַם וואָס אַמאָל מעהר נייע קנאָספּען און בלימליך. אָבשטאַמענדיג פֿון אַ קליינעס שטאַם האָט זיך זיין מאַכט אַליין שטאַרקער ענטוויקעלט, אומעטום וואו דער איינפֿלוס פֿון העברעאישע שריפֿטען איז געפֿיהלט געוואָרען. ער האָט מֶמְשָׁלוֹת געשטירצט און מַמְלָכוֹת איבערגעענדערט.

אָבער נישט נור דורך זיינע לעהרען, נאָר אויך דורך זיינע מעשׂים ווערט אַזאַ לעבען ווי משה'ס צו אַ ברכה פֿאַר מענשען. עס דערוועקט אין דעם מענשענס נאַטור אַ שטאָלץ און אַ כבוד צו די מענשליכע כחות, עס פֿערהערליכט דעם מענשענס שטרעבען און ברענגט איהם כח און בִּטָחוֹן. דאָס לעבען פֿון משה איז אַזוי ווי זיין תורה אַ פּראָטעסט געגען דעם חִלּוּל־הַשֵּׁם, וועלכער איז נאָך פֿאַראַן היינט אַזוי ווי פֿאַר דרייטויזענד יאָהר, וועלכען מען פּרעדיגט נאָך היינט פֿון פֿיעל בִּימוֹת אַראָב, אַז די נויט און צרות פֿון מענשען קומען נור פֿון דעם געהיימניספֿאָלען רצון פֿון גאָט און אַז דער מענש קען זיי נור בעווייגען אָבער נישט סטאַרען זיך זיי צו בעקעמפֿפֿען. הלואי זאָלען די, ווע מען די דאָזיגע לעהרע געפֿעלט, וועלכע עס דאַכט זיך אַז דער שמוטץ און די נידריגקייט וואָס מיר געפֿינען אין מיטען פֿון אונזערע ציוויליזאַציאָנען דאַרף זיי גאָר ניט אַזוי האַרען, הלואי זאָלען נור די אַרויפֿקיקען צו משה'ס לעבען; וואָרום פֿאַר די וועלכע ווילען זעהען, ברענט נאָך היינט דער דאָרנבויש (סְנֶה) און פֿאַר די וועלכע ווילען הערען, שרייט נאָך היינט אַ מעכטיגע שטימע: „דאָס פֿאָלק ליידט, ווער וויל עס אויסלייזען?“

ער, משה, איז געוועזען אויפֿגענומען אין די פֿאַמיליע פֿון דעם העכסטען מלך וועלכער האָט זיך געהאַלטען פֿאַר אַ גאָט אויף דער ערד; ער איז געשטאַנען אויפֿ'ן העכסטען שפּיץ פֿון דער חברה'שער פּיראַמידע וואָס איהר יסוד איז געוועזען אויסגעבויט פֿון מיליאָנען מענשען; ער איז געוועזען פּריסטער און פֿירסט אין אַ לאַנד אין וועלכען אַ פּריסטער און אַ פֿירסט מעגען געניסען אַלעס שענסטע און בעסטע; אַלעס וואָס דאָס לעבען קען נור דעם מענשען געבען, זיינע תַּאֲווֹת בעפֿרידיגען, זיין גייסט וועקען — אַלעס איז פֿאַר משה'ן אָפֿען געשטאַנען.

וואָס איז איהם אָנגעגאַנגען דאָס וועהגעשריי פֿון די, וועלכע האָבען אונטער דער ברענענדיגער זון און אונטער דער בייטש פֿון זייערע אומברהמנות'דיגע הערען געמוזט אַזוי שווער אַרבייטען? אין דעם שטיינערנעם פּאַלאַץ אָדער אין דעם קיהלען רוהיגען געצעלט האָט זיך דאָס אויסגענומען ווי איין איינטעניג; מוזיק פֿון דערווייטען. צו וואָס האָט ער בעדאַרפֿט קעמפּפֿען געגען אַ זאַך וואָס גאָט האָט אַזוי באַשערט? אזוי איז תמיד געוועזען זייט הונדערטער און טויזענטער יאָהרען און אַזוי האָט עס געזאָלט ווייטער בלייבען. די שפּין—זויגט אויס די פֿליג און דער פֿויגעל פֿערשלינגט די שפּין; איין אָרדענונג קומט נאָך דער אַנדערער, לעבען ענטשטעהט, פֿון טויט און רציחות, און די פֿערגניגונגען פֿון די העכערע קומען אַרויס פֿון דער טויטשרעק פֿון די נידריגערע. זאָל דען דער מענש זיין מעהר מיוחס פֿון דער איבעריגער נאַטור? זאַנפֿט און רוהיג פֿליעסט דער טייך נילוס, האָטש אונטער זיין רוהיגען דעק פֿיהרען די וואַסערבעוואָהנער שרעקליכע מלחמות און דער שטאַרקערע פֿון זיי פֿרעסט אויף דעם שוואַכערען. זאָל אפשר דער, וואָס וואָלט חשק געהאַט צו דערגרינדען די סודות פֿון די שטערען, זיך אָבווענדען, ווייל אונטער זיינע פֿיס קרימט זיך אַ וואָרעם?

זיי איז באַשערט אָהן שטרויי ציעגעל צו מאַכען, איהם — זיך מְשַׂמֵחַ צו זיין ביי די גלענצענדע פֿעסטליכקייטען מיט וועלכע מען ווייהעט־איין דורך מוזיק און גרויסען פּאַראַד די אונשטערבליכע געבײדען וועלכע זיי האָבען אויסגעבויעט. פֿון זייערט וועגען איז דאָ ציבעלעס, ער האָט אַ ברייטע סעודה ווי אַ מלך. צו וואָס זאָל ער זיך אַרומקווועלען אין מיטען דער ביטערער שקלאַפֿעריי, ווען ער קען זיך אַרויספֿאָהרען אין פּראַכטפֿאָלע וואָגען, רייטען אויף די בעסטע פֿערד פֿון מצרים אָדער גאָר מיט אַ שיפֿיל פֿאָהרען שפּאַצירען איבער דעם טייך און מיט דעם רודער צוקלאַפּען טאַקט צו דעם קלאַנג פֿון מוזיק? האָט עס איהם אפשר געצויגען צו לעבען פֿון צערשטרייאונג און אויפֿרעגענדע טהעטיגקייט? ער האָט דאָך געקענט זיך פֿערגניגען אַ געיעג אין דער מדבר, מיט פֿערד וועלכע זענען געלאָפֿען שנעלער ווי הירשען און מיט לייבען וועלכע זענען געווען אָבגעריכטעט אַזוי ווי הינד. האָט ער זיך אפשר געוואָלט אויסרוהען? דאָס וואָלט ער בעסער געקענט טהון ביי זיך, אין זיין הערליכען פּאַלאַץ, אויף וויכען זייד און דיוואַנעס, ביי מוזיק און טאַנץ. האָט ער אפשר געזוכט גייסטיגע אַנרעגונג? איהם זענען דאָך אָפֿען געשטאַנען די סודות פֿון טעמפּעל מיט זייער גאַנץ אַלטער וויסענשאַפֿט; ער האָט דאָך געהערט צו די אויסדערוועהלטע וועלכע האָבען זיך געמעגט בעשעפֿטיגען מיט די טיעפֿסטע אוצרות פֿון גייסט, ער האָט דאָך געהאַט אַנטהייל אין דעם גייסטיגען שטאָלץ וועלכער האָט שפּעטער מיט הונדערטער יאָהרען חוזק געמאַכט פֿון דער גריעכישער פֿילאָזאָפֿיע ווי פֿון אַ קינדערישע פּלוידעריי!

עס איז נישט געווען דאָס אויפֿפֿלאַקערן פֿון אַ אימפּעט, וועלכער האָט משה'ן געצוואונגען זיך אָבצוווענדען פֿון די אַלע תענוגים און דעם כח און די חכמות, וועלכע ער האָט זיך ערוואָרבען אין דעם הערשענדען קלאַס, צו פֿערווענדען כל זמן ער לעבט פֿאַר די אָרימע בעדריקטע. דאס געפֿיהל, זיך גאַנץ אָן זיך צו פֿערגעסען, וועלכעס מיר זעהען ביי איהם בשעת ער הרג'עט דעם עגיפּטער, זעהען מיר ווידער און ווידער אין זיין גאַנצען לעבען. אין געזעצען וועלכע ערלייכטערן נאָך ביז אין היינטיגען טאָג דאס שיקזאַל פֿון אַרבייטענדע מיליאָנען, קענען מיר דערקענען דעם גרויסען תכלית. אין אַלעם וואס די שריפֿט דערצעהלט אונז פֿון דעם דאָזיגען לעבען זעהען מיר די גרויסע תשוקה, דעם אונאיינגעניצינען וואונש, צו מאכען די מענשהייט בעסער, גליקליכער, אידעלער. און זיין טויט איז אַזוי גרויסאַרטיג וויא זיין לעבען. צוליעב דעם גליק פֿון פֿאָלק זאָגט ער זיך אָב פֿון דעם נאַטירליכען וואונש צו גרינדען אַ ערבליכע מלוכה, וועלכעס וואָלט איהם גאָר לייכט געווען אויסצופֿיהרען, ער פֿערגעסט אָן זיינע נאָהענסטע קרובים און גיט איבער די פֿיהרערשאַפֿט דעם פֿעהיגסטען מאַן. האָטש אין אַ לאַנד געבאָרען און ערצויגען, וואו די פֿייערליכקייט ביי דעם בעגראָבען פֿון טויטע האָט געהערט צו די וויכטיגסטע זאַכען און וואו די גרעסטע מיה איז געווען פֿערווענדעט, כדי אויפֿצובעוואַהרען דעם קערפּער נאָכ'ן טויט; האטש ער האָט געהערט צו אַ פֿאָלק וועלכעס האָט גוראדע דאַמאַלס מיטגעפֿיהרט מיט זיך די ביינער פֿון יוסף'ן כדי זיי צו בעגראָבען ביי זיינע עלטערן — האָט משה דאָך בעזיעגט דאָס לעצטע נאַטירליכע בענקען און זיך פֿאַר'ן טויט צוריקגעצויגען, עס זאָל קיינער נישט זעהען ווי ער שטאַרבט, כדי די מענשען זאָלען איהם נישט מאַכען פֿאַר איין אָבגאָט, און איהם נאָכ'ן טויט נישט אָבגעבען איין אַבערגלויבישען כבוד פֿון וועלכען ער האט זיך אָבגעזאָגט ביי זיין לעבען.

„קיין מענש וויים זיין קבר ביז אויפֿ'ן היינטיגען טאָג“. אָבער בעת די בערויבטע קְבָרִים פֿון די עגיפּטישע פַּרְעה'ס מאַכען צו שאַנד דעם נאַרישען זין וועלכער האט זיי אויפֿגעבויט, איז דער נאָמען פֿון דעם העברעער, וועלכער איז אַרויסגעטרעטען געגען זייער דעספּאָטיזם אום פֿיר די בעפֿרייאונג פֿון זיינע ברידער צו קעמפּפֿען, געבליבען איין אייביגער לייכטענדער שטערן פֿאַר דער גאַנצער וועלט.

פֿיהרער און טרייער דיענער פֿון דער מענשהייט! געזעגנעבער און וואָהלטהעטער, וואָס דו האָסט אַזוי הייס געשטרעבט נאָך דעם פֿערשפּראָכענעם געלויבטען לאַנד און האָסט עס נור געקענט זעהען

מיט דעם גייסטיגען אויג פון שטאַרקער אמונה! דער אמת'ער טיפּ פֿון גרויסע נשמות, וועלכע האָבען אין פֿערשיעדענע צייטען געגעבען דער וועלט איהרע העלדען און קדושים, וואס זייערע מעשים זענען די טהייערסטע ירושה פון פֿעלקער און זייער אַנדענקען אַ ליכטיגער שטערן אויף דורות. מיט וועלכען פון די גרינדער פון מלוכות קענען מיר איהם פֿערגלייכען?

עס וואָלט געווען אַ אומזיסטע אַרבייט, ווען מען זאָל זיך אַריינלאָזען אין אַ ויכוח, וועגען דעם פון וואַנען נעמען זיך אַזעלכע געטליכע מענשען? אויס אַ טיעפֿער קוועלע, וואס קיין שום אויג זעהט נישט, שעפּען אַזעלכע כאַראַקטערען זייער כח; אויס דער קוועלע פון ריינע הערצער פֿליעסט זייער חכמה. פון עטוואָס וואס האָט מעהר ממשות אַלס דער חומר, פון עטוואָס וואס איז העכער אַלס די שטערן, פֿון אַ ליכט וועלכעס וועט לייכטען נאָך דאַן, בשעת טויזענדער וועלטען שוין פֿערלאָשען ווערען, פון איין ערהאַבענעם צוקינפֿטיגען צוועק, צו וועלכען אונזער ארומיגע וועלט איז נישט מעהר ווי אַ פֿערגעגגליכע פֿאָרם — פון דעם אַלעם דערצעהלט אונז אַזא לעבען ווי דאָסיעניגע פון משה־רבנו.

מ. בערקאָוויטש.

פּאָליטישע איבערזיכט.

די עלטסטע אין דער וועלט חינעזישע מלוכה האט אין איהר לאַנגען געשיכטליכען לעבען אויסגעאַרבעט איין אייגענע קולטור, איין אייגענעם גלויבען מיט בעזונדערע מנהגים. אָבגעטהיילט דורך אַ גרויסען ים און מדבריות פון אַנדערע לענדער האָט חינאַ געלעבט אַ לעבען גאַנץ פֿאַר זיך. אַלע די קלענסטע און די אונוויכטיגסטע מנהגים און צערעמאָניעס זענען פֿערהייליגט געוואָרען און אַלעס וואס איז ניט געווען פֿערבונדען מיט זייערע מנהגים און מיט זייערע געוואָנהייטען האָט זיי אויסגעוויזען ווילד און משונה'דיג. אַלע פֿרעמדע מענשען זענען געווען פֿאַר זיי ווילדע. פֿרעמדע האָבען אין חינא ניט געטאָרט וואָהנען. אייראָפּעער וואָס פֿלעגען קומען אין לאַנד פֿלעגען בעגעגענען די גרעסטע שווירינגקייטען. די אייראָפּעאישע מיסיאָנערען, וואס פֿלעגען ווילען פֿערברייטען דעם קריסטליכען גלויבען אין לאַנד, פֿלעגען אָפֿט דערהרגעט ווערען פון די חינעזישע געצענדינער. פֿאָרשטעהער פון אייראָפּעאישע מלוכות פֿלעגט מען צום חינעזישען מלך ניט צולאָזען, סוחרים, דאָקטורים, רייזענדער וואס פֿלעגען קומען אין לאַנד פֿלעגען קיין מאָל ניט געפֿינען דעם שוץ פון געזעץ און דאס רוב פֿלעגען זיי געפֿינען זייער טויט דורך די הענד פון די פאַנאַטישע חינעזער, וואס האָבען געקוקט אויף אַלע אייראָפּעער פֿאַר נידריגע בעשעפֿענישען, וועלכע פֿעראומרייניגען זייער הייליגעס לאַנד.

צו פֿערענדערען די לאַגע פון די אייראָפּעער אין חינא האט ענגלאַנד אין 1839סטען יאָהר אָנגעהויבען מיט איהר אַ מלחמה. האָטש חינא האט 400 מיליאָן איינוואָהנער, איז זי דאָך ניט געווען אים שטאַנד צו פֿיהרען אַ מלחמה מיט אַ אייראָפּעאישע מלוכה. ווי די חינעזער פֿלעגען נור בעגעגענען די ענגלענדער, פֿלעגען זיי גלייך זיך צולויפֿען אין אַלע זייטען. די חינעזישע רעגירונג האָט געמוזט בעטען שלום און האט אין דעם יאָהר 1843 געמאַכט אַ האַנדעלס־קאָנטראַקט מיט ענגלאַנד, נאָך וועלכעס זי האט ערלויבט די אייראָפּעער צו וואָהנען און האַנדלען אין 5 חינעזישע פאָרטען. עס איז אויך דורך דעם שלום בעשטימט געוואָרען ווי ווייט אייראָפּעער זאָלען מעגען פֿאָהרען אין חינא. איבער אַ יאָהר אַרום האט חינא אויך געמאַכט דעם ערשטען האַנדעלסקאָנטראַקט מיט אמעריקא און מיט פֿראַנקרייך, אין וועלכע די אייראָפּעער האבען זיך אויסגערעדט דאס רעכט אַז די אייראָפּעער זאָלען אין די 5 שטעדט מעגען בויען שפּיטעלער, לערנשולען, קירכען און אַז זיי זאָלען מעגען פֿריי האַנדלען און זוכען שוץ ביי זייערע קאָנסולען; אין 1858 יאהר האט אויך רוסלאַנד זיך אויסגעדונגען אייניגע רעכטע פֿאַר זיך און פֿאַר די אייראָפּעער פון אַנדערע לענדער. אזוי אָבער ווי חינא האט איהרע קאָנטראַקטען ניט געהאַלטען, האט אין 53סטען יאָהר ווידער אויסגעבראָכען אַ מלחמה פון ענגלאַנד און פראַנקרייך געגען חינא. עס האט די חינעזער זייער גרויסע צאָהל מענשען ניט געהאָלפען, די אייראָפּעער האבען ווידער געזיגט. דאס האָט געמאַכט אויף די חינעזער אַ שטאַרקען איינדרוק און זיי האבען געמוזט געבען די אייראָפּעער נייע רעכטע, ווי צו וואָהנען אין גאַנץ חינא און זיך אומעטום צו מעגען בעשעפֿטיגען מיט האַנדעל און פֿאַבריקאַציאָן. דער שלום האט אָבער ניט לאַנג געדויערט. די שנאה צו די אייראָפּעער איז אין חינא צו גרויס געווען, אַז די חינעזער זאָלען קענען היטען זייערע קאָנטראַקטען. אין 59סטען יאָהר האבען די אייראָפּעער ווייטער געמוזט אַרויסטרעטען געגען חינא. די אייראָפּעער זענען מיט זייער חיל געקומען אַזש ביז פעקין, די הויפּשטאַדט פון לאַנד, און האבען צוראַבעוועט דעם קייזערליכען פּאַלאַץ. נאָך דעם שלום פון 60סטען יאָהר האט רוסלאנד געקראגען פון חינא אַמור, די אייראָפּעאישע מלוכות האָבען געקראגען דאס רעכט צו האַלטען זייערע פֿאָרשטעהער אין פעקין. פֿאַר די אייראָפּעער זענען געעפֿענט געוואָרען 24 פּאָרטען, די אייראָפּעער זענען געשטעלט געוואָרען אין חינא אונטער דעם שוץ פון זייערע אייגענע קאָנסולען. דער האַנדעל מיט אייראָפּא וועדט פון יענער צייט אַלץ גרעסער און ערגרייכט שוין הונדערטער מיליאָנען רובעל א יאָהר.

דורך דאס אבגעשלאָסענע לעבען איז חינא זעהר אָבגעשוואַכט געוואָרען, ווייל, בעת אַלע מלוכות זענען געוואַקסען און שטאַרקער געוואָרען, איז חינא אַלץ געשטאַנען אויף איין אַרט. חינאס שוואַכקייט האט זיך בעזאָנדערס קלאר אַרויס געשטעלט אין איהר מלחמה מיט יאפאן. איהר שוואַכקייט האָבען אויסגענוצט דייטשלאַנד, פראַנקרייך, רוסלאַנד און ענגלאַנד, וועלכע האבען אָבגענומען פון איהר גרויסע שטיקער ערד אין אַרענדע אויף הונדערט יאָהר. די חינעזער פערשטעהען גאַנץ גוט דעם טרויריגען מצב פון זייער מדינה, זיי פֿערשטעהען אָבער נאָך אַלץ ניט אַז די סבה פון זייער שוואַכקייט ליגט אין דעם וואס זיי זענען אונוויסענד און אונגעבילדעט. אַנשטאַט דעם מיינען זיי אז די סבה אין דער אומגליקליכער לאַגע פון זייער לאַנד ליגט נור אין דעם, וואס די מלוכה האט אריינגעלאָזען ביי זיך פֿרעמדע מענשען. און עס איז דערום געמאַכט געוואָרען גרויסע חברות אונטער די נעמען „גרויסער מעסער“, „אייזערנעס העמד“, און „גרויסער קולאק“, וועלכע האבען זיך געשטעלט פֿאַר זייער צוועק צו פֿערטרייבען די אייראָפּעער פון לאַנד. „דער גרויסער קולאק“ האט דורך אגיטאַציאָן געגען די אייראָפּעער און פֿאַר די חינעזישע זעלבסטשטענדיגקייט געקראגען אַנהענגער און פֿריינד אין גאַנץ חינא. מען רעכענט אַז די געזעלשאַפֿט האט ביז 200,000 מיטגליעדער. די אייראָפּעאישע מלוכות האָבען זיך דערוואוסט פון דער חברה און פֿערלאַנגט פון דער חינעזישער רעגירונג זי זאל די חברה פֿערוועהרען. די מלוכה האט אָבער געלאָזען דער חברה רוהיג ווייטער אַרבייטען. איצט האט „דער גרויסער קולאק“ אָנגעהויבען צו רודפ'ען די אייראָפּעער, די אייזענבאַהנען ווערען דורך איהם צושטערט, די אייראָפּעאישע געשעפֿטען צוראַבעוועט, אין אייניגע שטעדט זענען פֿיעל אייראָפּעער אויסגעקוילעט געוואָרען. אַזוי ווי די חינעזישע רעגירונג האט ניט גענוג ענערגיש זיך געסטאַרעט צו מאַכען אַן עק פון די רציחות, האבען די גרויסע אייראָפּעאישע מלוכות געשיקט מיט דער ערלויבעניש פון חינעזישער רעגירונג אייגענע סאָלדאַטען מיט הארמאטען צו פֿערהיטען זייערע אונטערטהאַנען פון „דעם גרויסען קולאק“. דערווייל האבען די אייראָפּעער געשיקט 15 הונדערט סאָלדאַטען, וועלכע פֿיהרען איצט צוזאַמען מיט דעם חינעזישען היל מלחמה געגען די חינעזישע פאנאטיקער.

בעת אַלע אייראָפּעאישע מלוכות זענען פֿערנומען מיט אַלגעמיין פּאָליטישע פֿראַגען, איז עסטרייך נאָך אַלץ געבונדען דורך די אינוועניגסטע אונאָרדנונגען, דורך די מחלוקת'ן צווישען די טשעכען און דייטשען. די טשעכען טהוען אָן אַלץ גרעסערע סקאַנדאַלען אין פּאַרלאַמענט און טרעטען מיט זייערע פֿיס דעם כבוד פון מלוכה און פון פאַרלאַמענט. שטערענדיג דעם פּאַרלאַמענט אין דער אַרבייט ווערען די טשעכען וואס ווייטער אַלץ גרעסערע בעלי העזות. צו דער לעצטער אסיפה זענען זיי געקומען אין פארלאמענט מיט פּויקען, טרומייטען און פֿידלען, און ווי עס פלעגט נור ווער אָנהויבען רעדען, פֿלעגען זיי אָנהויבען צו פויקען און שפּיעלען, כדי צו שטערען דעם רוהיגען גאַנג

פון די ויכּוחים. די אסיפה האט געדויערט ביז שפּעט אין דער נאַכט און די טשעכען האבען ניט אויפגעהערט צו שענדען דעם פּאַרלאַמענט. דער מיניסטער קערבער איז אַוועקגעפאָהרען שפּעט ביי דער נאַכט צום קייזער, וועלכען מען האט אויפגעוועקט פון שלאָף, און ער האט גענומען פון איהם די ערלויבעניש צו פערמאַכען דעם פּאַרלאַמענט. אַזוי בלייבט עסטרייך ווידער אָהן איהר פּאַרלאַמענט און אין דערזעלבער אונענטשידען שווערער לאַגע וועלכע זי איז שוין 2 יאָהר. די פאָדערונגען, וועלכע די טשעכען שטעלען ארויס זענען געוויס פאַר זיי זעהר וויכטיג און זיי זענען אויך גערעכט, אָבער די מיטלען, מיט וועלכע זיי ווילען זייערע פאָדערונג דורכפיהרען, דאַרפען אַרויסרופען איין עקעל ביי אַלע מענשען, פאַר וועלכע געזעצען און פאָלקספערטרעטונגען זענען נאָך ניט געוואָרען פוסטע ווערטער.

די שווערע לאַגע, אין וועלכע עס איז געוועזען אַ קורצע צייט דער דייטשער פּאַרלאַמענט, איז גיך פאָריבער. דער פּאַרלאַמענט אַרבייט ווייטער רוהיג און ערנסט. דאָס וויכטיגע געזעץ וועגען פערגרעסערונג פון דייטשלאַנד פלאָט איז פון פּאַרלאַמענט שוין אנגענומען געוואָרען און דערמיט ווערט איינגעשטילט די גרויסע בעוועגונג, וואָס איז געוועזען אין דייטשלאַנד פאַר און געגען די פערמעהרונג פון קריגסשיפען.

י. ל.

אונזערע ברידער אויף קאַווקאַז.

פון צבי כשדאי.

(פאָרטזעצונג).

טיפליס 15 דעצעמבער...

טייערער פריינד! פאָהרענדיג קיין טיפליס האָב איך ניט ווילענדיג זיך צוגעקוקט צו די חרבות פון די אַלטע פעסטונגען, צו די טהורמעס מיט זייערע הימעל־הויכע העלזער, וועלכע געפינען זיך אויף די ויכע קאַווקאַזישע בערג און פערברייטען נאָך [illegible] אַיְמָה אין דער גאַנצער געגענד; בעטראַכטענדיג דאָס אַלעס זעה איך ווי שווער עס איז געוועזען דעם רוסישען חיל איינצונעהמען דאָס לאַנד, וויפיעל מיה מען האָט געדאַרפט פערווענדען צו קריכען אויף די הויכע שפּיציגע בערג מיט דיזע פאַרכטיגע פעלזען, אויסצוראַמען פון זיי די רויבער מיט די אַלע קאַווקאַזישע מערדער וועלכע האָבען די גאַנצע געגענד פערפלייצט מיט רציחה און מענשען־בלוט! איצט הערט מען שוין דאָ מעהר ניט וועגען רציחות און גזלנים, עס איז שטיל אין אַלע ערטער, פריד אין דער גאַנצער געגענד; דער פויער אַקערט די ערד, די ווינגאָרטענס זענען פול מיט אַרבייטער; די בערג זענען איבערגעצויגען געוואָרען מיט אַ גרינעם שאַל און איבער זיי לויפט שנעל דער לאָקאָמאָטיף און הילט אין איין פייפען, גלייך ווי ער זאָגט אָן די בשורה אַז די ליכטיגקייט האָט דאָרט פערטריבען די פינסטערניש... עס האָט נור איין בלאָז געטהון די אייראָפעאישע לופט אין דער ווילדער געגענד, האָט זי איבערגעקעהרט פון פוסטע וועלדער — פרוכטבאַרע פעלדער, און פון וויסטע ערטער — פעטע גאָרטענס. עס שיינט, עס איז ליכטיג, עס פרעהט זיך די נאַטור, אַלעס איז לעבעדיג און לוסטיג! אָבער איך בין געקומען אין קאַווקאַז ניט צו בעוואונדערן די שענקייט פון איהרע בערג, נאָר אום זיך צו בעקאָנען מיט אונזערע ווייטע, פערשטויסענע פערוואָרפענע ברידער, וואָס, לויט מען זאָגט, זענען זיי נאָך אַהער פערטריבען געוואָרען דורך שלמנאסר מלך אשור, און דאָס זענען זיי, די איבערגעבליבענע פון די עשרת השבטים.

צוריק מיט איינינע טעג איז צו מיר געקומען אַ גרוזינער יוד, זיך פאָרגעשטעלט מיט דעם נאָמען „חכם יצחק", און האָט מיך גענומען מיט זיך, אַרומגעפיהרט צווישען שמאָלע קרומע גאַסען, וועלכע זענען געבויט אין דעם אַזיאַטישען געשמאַק, ביז מיר זענען געקומען צו איין אַלטער גאַס פול מיט חורבות און צושטערטע אַלטע פעסטונגען, די גאַס רופט זיך פון לאַנגע יאָהרען: „Bethchaimszaya". דאָ האָט ער מיר געזאָגט, אַז ער האָט בקבלה פון זיינע עלטערן איש מפּי איש ביז אין 10־טען דור, אַז אַט דאָ אויף דעם פּלאַץ, איז געוועזען אַ מאָל אַ יודישער בית־הקברות, און דערפאַר רופט זיך די גאַס Bethchaimszaya ד. ה. „בית־החיים", ווי מען פלעגט פאַרצייטען רופען אַ בית־הקברות. און מיט דעם זעלבען נאָמען ווערט זי אָן גערופען אויף גרוזיניש, פּערסיש, טאָטעריש און אַרמעניש.

ווייטער מיט עטליכע טריט פון דער דאָזיגער גאַס געפינט זיך איין אַלטער צושטערטער קאָלעכדיגער בנין; דער חכם האָט מיר געזאָגט אַז לויט די קבלת אָבות זיינע, איז דאָ אַמאָל געוועזען אַ גרויסע שוהל. נאָכדעם אַז מיר זענען געגאַנגען זיך באָדען אין די דאָרטיגע מינעראַל־וואַסערען, מיט וועלכע יענע געגענד איז זעהר רייך, האָט ער מיך פערזיכערט אַז דערפאַר הייסט די שטאָדט טיפליס אינער די „טבילות". צי איז דאָס ריכטיג? ווייס איך ניט. אין אַ סך ערטער האָב איך געזעהן סטאַטוען און מאָנומענטען פון די פאַרצייטיגע גרוזינישע און אַרמענישע פירסטען. אַזוי האָט ער מיך אַרומגעפיהרט ביז מיר זענען געקומען אין מוזעאום. דאָ האָב איך שוין געזעהן אַ סך יודישע מצבות מיט פערמעקטע העבּרעאישע בוכשטאַבען וועלכע ס'איז אונמעגליך צו לעזען, נאָר לויט דער מיינונג פון געלעהרטע ווייזט אויס אַז זיי זענען פון אַ סך יאָהרען פריהער פאַר דעם חורבן בית ראשון. נאָר מערקווערדיג איז דאָס, אַז די סקולפטור פון די יודישע מצבות איז פּונקט אַזוי ווי די איבריגע סטאַטוען פון די פאַרצייטיגע געטצען־דיענער וועלכע איך האָב טאַקע דאָרטען געזעהן; ווי אויף די ערשטע אַזוי אויף די צווייטע זענען אויסגעשניטען מלאכים, געצען און שדים מיט רוחות! אויך איז אין דעם מוזעאום דאָ אַ סך ביינער מיט סקעלעטען פון די חיות וואָס האָבען געלעבט פאַר דעם מבול (מאַמוט), פערשטיינערטע ביימער, פערהאַרטעוועטע קערפּער א. ד. ג.

אָם מעהרסטען האָט מיר אינטערעסירט די גרופּען־אויסשטעלונג: פון אַלע קאַווקאַזישע פעלקער־טיפּען מיט איהרע פערשידענע נאַציאָנען דאָרט אין אַ ווינקעל זיצט איין אַרמענישער אַפּעריסט און שפּיעלט אין קאָרטען מיט איניגע אייראָפּעער. זיין געזיכט איז לוסטיג, פרעהליך, ער שאַרט זיך און הנפּ'עט זיך צו זיי.. און אין דער צווייטער גרופּע זעהען מיר שוין דעם זעלבען אַרמענער, ווי מיט זיינע לאַנגע הענד און שפּיציגע פינגער איז ער אַריינגעקראָכען צו זיי אין די קעשענעס און זיכט עפּיס... אין דעם צווייטען ווינקעל ווערט פאָרגעשטעלט ווי אַ גרעק לויפט צווישען די קלייטען מיט אַ קאָרב אויפ'ן אַקסיל און רייסט יעדערען ביי דער פּאָלע, שלעפּט און ציהט איהם צו זיך מיט געוואַלד... און דאָרט לויפט איין אַסעטין מיט אַ פערדרעהטען באַשליק אויפ'ן קאָפּ און טראָגט אַ גאַנצע פאַס וויין אויף די פּלייצעס און אין מיטען שטעהען נאָך פערשידענע טיפּען פון לעזגינער, קאַזיבוקין, פּערסיאַנער, אַבכאַזיער און נאָך פיעל פערשידענע פעלקער, וועלכע געפינען זיך אין קאַווקאַז ווי אויף דער גאַנצער וועלט, און זענען אַזוי ריכטיג אין קינסטליך צוזאַמענגעשטעלט, גלייך ווי זיי וואָלטען אַליין מינדליך גערעדט צום רייזענדער און דערצעהלט איהם ווער זיי זענען, און וואָס זיי זענען, זייערע געפיהלען און זייערע כאַראַקטערען! אין דעם העבּרעאישען גאָרן פיגורירט אַ גרופּע וועלכע האָט צו אונז אַ גרויסע שייכות. אין איהר ווערט פאָרגעשטעלט פאָלגענדעס: אויף מאַרמאָרענע שטוהלען זיצט אַ גרוזינער פירסט מיט זיין פאַמיליע, פאַר זיי שטעהט איינגעבויגען אויף די קניע אַ גרוזינער־יוד מיט אַ טרויעריג פערשמאַכט פּנים, די באַקען זענען איינגעפאַלען און מיט די דאַרע טרוקענע הענד פּאַקט ער אויס פון אַ זעקיל פערשידענע סחורות: זיידענע טיכעליך, גומענע זאָקען־בענדליך, שפּיגעליך, בלייערס, צאַצקעס א. ז. וו. גלייך ווי דער יוד איז פון זיין מוטערס בויך געבאָרען געוואָרען נור צו זיין אַ פּעדלער אָדער אַ שנאָרער...

אָבער שולדיג זענען טאַקע די ברידער אונזערע, וועלכע פערנעהמען זיך נאָך יעצט מיט האַנדעל און פּעדלעריי בעת זיי האָבען דאָך בּיד צו פערנעהמען זיך מיט ערדאַרבייט און אַנדערע נוצליכע פּרנסות. דען ס'איז ניטאָ קיין געזעץ מע זאָל זיי דאָס פערווערען; אונזער רעגירונג האָט אויסגעגלייכט זייערע בירגער־רעכטע מיט אַלע קאַווקאַזישע בירגער און זיי קענען זיך בעשעפטיגען מיט וואָס זיי ווילען. נאָר צו אונזער שאַנדע בעגעגענען מיר די דאָרטיגע יודען אויף יעדען טריט, אין די אַכסניות אין די באַהן־הויפען, אין די וואַגאָנעס, אין יעדען ווינקעלע, אין יעדער געסעלע, וואו דו זאָלסט זיך ניט קעהרען, וועלען זיי דיר נאָכשפּירען און ווי דו זאָלסט ניט ווילען וועסטו פאָרט מוזען עפּיס קויפען ביי זיי. נאָר וועסטו עפּיס אַ רעד טהון מיט איינעם פון זיי וועט ער זיך שוין צו

דיר צוקרעבען ווי מיט קלעה, אויף יעדען וואָרט וועט ער דיר שווערען מיט אַזוינע שרעקליכע שְׁבוּעוֹת אַז עס איז אַ פַּחַד צו הערען, און ערשט דאַמאָלס זאָלסטו וויסען אַז ער ליעגט.... זייערע שבועות זענען „בְּחַיֵי", בְּחַיֵי דְרַבָּנָן, און „בְּחַיֵי דִירוּשָׁלַיִם".

ביי די גרוזינער יודען פֿיהרען זיך אויך אָפֿטליך קריג מיט זידלעריי און אַמאָל אויך פעטש מיט קוליקעס צוליעב אַ פֿעטער עֲלִיָּה און כִּבּוּדִים, מיט איין וואָרט אַלעס ווי עס פֿיהרט זיך ביי אונזערע יודען אין אַלע פֿינסטערע ערטער אין דער וויסטער גהעטאָ. . . אין דער שטאָדט קוטאַיס האָט מען זיך אַמאָל שטאַרק צוקריגט אין שוהל. און אַזוי ווי די יודען טראָגען דאָרטען שטענדיג געוועהר, האָבען זיי אָנגעהויבען צו שיסען און זיך צו שטעכען מיט זייערע קינזשאַלען... אויך די קאַווקאַזער יודען קענען זיך ניט אָבוואַשען פֿון דעם שוואַרצען פֿלעק פֿון שִׂנְאַת־אַחִים, וועלכער פֿערפֿינסטערט דאָס לעבען פֿון אונזער גאַנצען פֿאָלק, אויך ביי זיי איז די שנאת־אחים טיעף איינגעוואָרצעלט.

גרויס איז דער פֵּירוּד־הַלְבָבוֹת צווישען זיי און צווישען אונזערע ברידער אשכנזים *) וועלכע געפֿינען זיך דאָ ניט ווינציג. ווי פֿיעל אייניגע רייזענדער האבען ניט געפּריווט פֿעראייניגען די ביידע יודישע קְהִלּוֹת, עס האָט זיי אָבער ניט געלונגען. זייער געגענזייטיגע פֿיינדשאַפֿט בעווייזט זיך טאַקע אויף יעדען טריט. די גרוזינער יודען זענען זעהר ברוגז וואָס די אשכנזים רופֿען זיי „ביקעס" ווייל זיי זענען געוואוהר געוואָרען וואָס דאָס וואָרט „ביק" הייסט אויף זשאַרגאָן... מען זאָגט: אַז דער שׁוֹרֶשׁ פֿון דעם וואָרט נעמט זיך פֿון „בִּקְעָה" (ד. ה. אַ טהאָל אויף לְשׁוֹן קוֹדֶשׁ), ווייל די גרוזינער יודען האָבען שטענדיג געוואָהנט אין די טיפֿע טאָהלען צווישען די הויכע קאַווקאַזישע בערג וואָס אויף זייערע שפּיצען און טהורעמס האָבען געמעגט וואָהנען די פֿירסטען מיט די פּריצים. און נאָך אייניגע זאָגען אַז דאָס וואָרט איז אַ גרוזיניש פֿונ'ם שׁוֹרֶשׁ: „בעג" ד. ה. אַ פֿירסט אָדער איין עלטסטער. און אַז מע לייגט צו אַ יוד — „בעג", ווייזט דאָס אויפֿ'ן פֿירסטס פֿערמעגען, און לויט מיר ווייסען זענען די קאַווקאַזער ברידער אונזערע געווען קנעכט ביי די גרוזינער פֿירסטען, זיי האָבען זיך גערעכענט פֿאַר זייערע שקלאַפֿען, ווי די פּויערים אין רוסלאַנד און אין פּוילען צוריק מיט 40 יאָהר און דאָס וואָרט „בעגי" איז דאָסזעלבע וואָס דאָס וואָרט „פּאַנשטשינע". וועלכע השערה פֿון זיי איז נעהנטער צו דעם אמת ווייס איך ניט. איך גיב זיי נור איבער ווי איך האָב זיי געהערט. אין גיכען וועל איך דיר שרייבען, מיין ליעבער פֿריינד, נאָך אינטערעסנערע ידיעוֹת פֿון אונזערע ברידער, נאָר פֿריהער מוז איך אַ ביסיל אַ רעד טהון איבער די גרוזינער — קריסטען וועלכע אייניגע היסטאָריקער ווילען זיי אויך אַריינרעכענען אין דעם יודישען פֿאָלק. . . ערוואַרט מיין פֿאָלגענדען בריף.

דיין פֿריינד.

(פֿאָרטזעצונג קומט).

בריעף פֿון רומעניען.

(ענדע).

אין לויף פֿון דער לעצטער וואָך זענען פֿון רומעניען אַוועקגעפֿאָהרען נאָך אַמעריקא, ציפערן און קליינאַזיען: פֿון גאַלאַטין 443 פֿאַמיליען (וואָס זענען אַהין צוזאַממענגעקומען פֿון פֿערשיעדענע שטעדט; פֿון בראילא 35 פֿאַמיליען; דאָראָהי יעדען טאָג צו 40—30 מענשען; ניאַמטין 100 מענשען; פּאָשקאַן 186 מענשען (צונויפֿגעקומענע פֿון פֿערשיעדענע שטעדט) פֿון רימניק 8 פֿאַמיליען; קאָנסטאַנצע 500 פֿאַמיליען (צונויפֿגעקומענע פֿון מעהרערע שטעדט); בוקאַרעסט 108 פֿאַמיליען.

* * *

די אָפֿיציעלע פֿראַנצעזישע צייטונג „Lo Roumanie" האָט אָבגעדרוקט אַ שפּעציעלען אַרטיקעל איבער די יודישע עמיגראַציאָן פֿון רומעניען. זי בעדויערט וואָס די עמיגראַציאָן וואַקסט אַזוי שטאַרק, און נאָך מעהר בעדויערט וואָס די עמיגרירענדע זענען דאָס רוב בעלי־מלאכות, וואָס ווערען דערנאָך אויספֿעהלען אין לאַנד, דען דער רומענער וויל ליעבער בעאַמטער זיין איידער אַ בעל־מלאכה. די צייטונג בעמערקט דאָס אייניגע היגע צייטונגען האבען פֿערלאַנגט פֿון אונזערע נגידים אַז זיי זאָלען זייערע אָרימע ברידער שטיצען כדי זיי זאָלען קענען עמיגרירען, בעת „La Roumanie" פֿערלאַנגט פֿון די יודישע נגידים זיי זאָלען זייערע ברידער שטיצען כדי זיי זאָלען קענען בלייבען אין לאַנד ביז דער קריזיס וועט אַריבערגעהן. זי טרעט אויך אַרויס געגען די אַנטיסעמיטישע צייטונגען, וועלכע פֿרעהען זיך וואָס זיי ווערען איצט פֿון די יודען פּטוּר; זי בעווייזט זיי אַז איין עהרליכער קריסט טאָר זיך ניט פֿרעהען מיט יענעמס אומגליק; און ערקלערט אויך דאַביי פֿאַר אויסלאַנד אַז די יודען פֿאָהרען אַוועק פֿון זייער גוטען ווילען, געגען דעם ווילען פֿון דער רעגירונג. — ווי עס ווייזט אויס דערפֿון, פֿיהלט די רומענישע רעגירונג פאַר נייטהיג אָראָבצוּוואַרפֿען פֿון זיך יעדע שולד אין דער יודישער עמיגראַציאָן און זיך אַ ביסיל אויסצופּוצען געגען אויסלאַנד. ווי עס הייסט האט דער מיניסטער דעם אינערן ה' גענעראַל מאַנו געגעבען אַ בעפֿעהל אַלע גובערנאַטאָרען, זיי זאָלען איהם אַם גיכסטען מודיע זיין, וויפֿיעל יודען עס האבען פֿון רומעניען עמיגרירט אים לויף פֿון 1 סעפּטעמבער 1899 ביז 1 אַפּריל 1900. איצט וועלען מיר זעהן וואס וועט די רעגירונג טהון אָבצוהאַלטען די יודישע אויסוואַנדערונג פֿון רומעניען.

* * *

אויף דער גאַס פּאָפּענאַנו נומער 1 וואָהנט אַ קריסטליכער קצב, דער האט זיך אויף דעם הויז פֿאָרינט אויס געמאָלט אַ יודישען שוחט, אָנגעטהון אין אַ שטריימיל, פֿערקאַשערט די אַרבעל, מיט אַ חלף אין מויל, און גלאַנצט מיט די אויגען ווי אַ גזלן, אין קוילעט אַ קאַטשקע, אונטער דעם בילד איז אויפֿגעשריבען אויף רומעניש „מיר ווילען די רעכטע." אין קלייט ווידער איבער דער פֿלייש־באַנק איז אויסגעמאָלט דאס גאַנצע בילד עלילת־דם פֿון „טיסאַ־עסלאַר" און אויפֿגעשריבען אויף רומעניש: יעדער עהרליכער קריסט דאַרף האבען אַזא בילד ביי זיך אין דער היים, אום ער זאל זעהען ווער די יודען זענען און וואס זיי זענען אומשטאַנדע צו טהון צוליעב זייער רעליגיאָן. די היגע סאָציאַליסטישע צייטונגען האָבען דעריבער שוין געשריען געוואַלד, דען דאס בילד רייצט אָן די קריסטען געגען די יודען. אָבער די היגע פּאָליציי האט דאַנעגען גאָר נישט געטהון.

* * *

ביי דעם היגען באַנהויף האָבען געאַרבעט א־25 יודישע פֿאַרבער, פֿאר 2 פֿראַנק אַ טאָג. פֿאָריגע וואָך זענען געקומען אייניגע קריסטען און פֿערלאַנגט אַרבייט, און אַזוי ווי עס איז פֿאַר זיי קיין אַרבייט ניט געווען, זענען זיי אַריין אין באַנהויף מיט מעסערס און האבען געצוואונגען די יודען זיך אָבצוזאָגען פֿון דער אַרבייט. די פּאָליציי האט זיך פֿאַר די יודען ניט אָנגענומען, און אַנשטאַט די יודען אַרבייטען איצט די רומענער, נאָר אָבער מיט 4—5 פֿראַנק אַ טאָג.

* * *

אין רומעניען געפֿינען זיך 114 פֿאַבריקען, 54 פֿון זיי זענען יודישע; 25 פֿאַבריקען ערהאַלטען זיך פֿון איין אַקציען־געזעלשאַפֿט מיט אַ קאַפּיטאַל פֿון 61 מיליאָן יודישע פֿראַנקען. 8 פֿאַבריקען געהערען צו איין אייגענטהימער מיט אַ קאַפּיטאַל פֿון $13\frac{1}{2}$ מיליאָן פֿראַנק, דער רעסט צו פֿערשיעדענע אייגענטהימער. און דאָך שרייען אונזערע רומענער אַז זיי דאַרפֿען קיין יודען ניט...

* * *

דער געוועזענער היגער גענעראַל־קאַסירער פֿון די פֿינאַנצען אים גאַנצען לאַנד, ה' מאַטעאנו, האט אַרויסגעגעבען אַ בוך אין וועלכען ער שילדערט אָב די פֿינאַנצען פֿון לאַנד, און מאַכט דעם חשבון וויפֿיעל רומעניען איז היינט שולדיג אין אויסלאַנד; ער ערצעהלט אז רומעניען האט דאָס ערשטע מאָל אָנגעהויבען צו לייען געלד אין אויסלאַנד אין יאָהר 1864, אין יענעם יאהר האט רומעניען געליהען אַ מיליאַרד מיט 544 מיליאָן פֿראַנק, און פֿון יענער צייט אָן ביז צום יאָהר 1900 איז

*) אשכנזים רופֿען זיך דא אלע ניט־קאַווקאַזישע יודען, פּוילישע, ליטווישע, וואָלינער, א. ד. ג. ווייל זיי דאַווינען נוסח אשכנז און די וואס דאַווענען נוסח ספֿרד הייסען — ספֿרדים.

דער חוב פון רומענישער רעגירונג אויסגעוואַקסען ביז צו דער סומע פון 4 מיליארד מיט 224 מיליאָן פראַנק.

* * *

דיא שפאַנישע־יודען (די ספרדים) האבען ביי אונז איין אייגענע געמיינדע מיט בעזונדערע טעמפלען, לערן־שולען, רבנים, חזנים, שמשים, בית־הקברות, אַלעס בעזונדער, די געמיינדע פיהרט זיך זעהר רוהיג און אַנשטענדיג, נור איין זאַך פערוואונדערט אונז אין שפאַניאָלישען טעמפעל: דער גאַנצער כאָר פון גרויסען טעמפעל בעשטעהט פון קריסטליכע קינדער. די צרות וואס מיר האָבען אין רומעניען האָבען נאָך אַלץ ניט אויסגעלאָשען די תשוקה זיך נאָכצואָגען נאָך קריסטען און צו זוכען אפילו פאַר די שוהל קריסטליכע זינגערס.

בוקאַרעסט 23 מאי 1900 לוי סג"ל.

אַ בריעף פון אָדעסאַ.

שוין העכער צעהן יאָהר אַז ביי אונז אין אָדעסאַ שטעהט, ווי מע זאָגט, אָפען די „ראַבינער־פראַגע": שוין העכער 10 יאָהר אַז אונזער יודישע געמיינדע איז כּצאן בּלא רוֹעה, דאָס הייסט אַ קהלה אהן אַ ראַבינער. נאָך דעם טוידט פונ'ם לעצטען ראַבינער גורלאַנד אין יאָהר 1890, איז בעשטעטיגט געוואָרען אַז „דערווייל" זאָל ה' אייכענוואַלד, דער געוועזענער „מיטהעלפער", פערנעהמען דאָס ליידיגע פּלאַטץ, בּיז עס וועלען זיין וואַהלען אויף ראַבינער. פון יענער צייט אָן איז אַוועק אַזאַ שענע „ווײַלע" ווי אַ גאַנץ צעהנדליג יאָהר און ה' א. זיצט זיך נאָך אַלץ גאַנץ רוהיג אויף דער ראַבינער־שטוהל און קיין נייע וואַהלען זענען נאָך ביז איצט נישט געווען.

די ערשטע יאָהרען האָט מען אפילו גאָר נישט געקלערט פון וואַהלען, נישט הלילה דערפאַר ווייל דער עולם איז געווען שטאַרק צופריעדען מיט דעם „דערווײַליגען" ראַבינער און מען האָט גערעכענט אַז מען קען טאַקי מיט איהם גאָר אין גאַנצען יוצא זיין. ניין, דאָס קענען זיינע בעסטע גוטע פריינד אויך נישט זאָגען. מען קען דאָך נישט נעהמען און פערבלענדען די אויגען פון אַ גאַנצער קהלה אַז שוואַרץ זאָל אויסוויזען ווייס. וואָס זאָל מען זיך דאָ נאַרען, דעם ה' א. האָט מען אָנגעטהון דאָס שטריימיל און אַנידערגעזעצט, זיצט ער אויפ'ן ראַבינער'בענקיל, אָבער טויגען טויג ער נישט לְכָל הַדֵעוֹת פאַר אַ ראַבינער אין אַזאַ גרויסער קהלה ווי אָדעסער. און אין דער אמת'ען, אויף צו „פיהרען די ביכער" קהל'ישע, פערשרייבען געבוירענע און געשטאָרבענע, אפילו אויף צו „רייסען פון טוידטע און פון לעבעדיגע"— אויף אַזאַ מין אַרבייט דאַרף מען נישט האָבען קיין „פאָרשטעהער", צו דעם קען זיין מסוגל אַ ליאַד אַ שרייבעריל. און אויף עפּיס העכערע זאַכען, ווי נעהמען אַ אַנטהייל אין שטאָדט־אַנגעלעגענהייטען, זעהן איינצופיהרען עפּיס וואָס־עס־איז פערבעסערונגען אין אַלטע אָדער נייע אַנשטאַלטען — האָט אונזער „דערווייל־ראַבינער" קיין שום הַשָׂגָה נישט, און אין דער גאַנצער צייט האָט מען פון איהם נישט געזעהן דעם קליינסטען סימן פון אַזאַ מחשבה זרה צו „מישען" זיך אין קהל'ישע זאַכען. ווייטער אויף האַלטען אַמאָל פאַר'ן עולם אַ שטיקיל רעדע, חאָטש עטליכע ווערטער — איז אויך „נישטאָ קיינער אין דער היים", אויסער דעם נור, וואָס ער „זאָגט" אין דער הויך „הנותן תשועה" כמעט אלע שבת, און אַמאָל אין אַ יום־טוב לייענט ער נאָך פאַר'ן עוֹלָם בּקול רָם די תְפִלָה פון "אויסנעהמען" בְּרִיךְ שְׁמֵיה. אֱמֶת, די דאָזיגע אַראַמייעשע תפלה איז נישט פאַר יעדען אַזוי גרינג צו לייענען אפילו פונ'ם סידור, דער וואָס איז „שטומפּיג אויף עברי" קען זיך דאָרט אַביסיל פאַרהיקען, און ביי אונזער „דערווייל־ראַבינער" געהט עס אָב גלאַט. אַוודאי וועט איהר געפינען היינטיגע צייטען אַסך יודישע שטעדטליך, וועלכע מוזען זיך בעגניגען מיט אַ ראַבינער אַ וועטערינאַר אָדער אַ ציין־רייסער א. ד. ג., וואָס בעגיסט זיך נעביך מיט שווייס אָבצוזאָגען אַ פשוט שטיקיל עברי אין אַ סלאַוויטער סידור מיט גרויסע אותיות און גרויסע נקודות. אַזעלכע יודישע קהלות וואָלטען זיך געוויס געווינשען צו האָבען אַזאַ ראַבינער אַ „יודע ספר" וואס לייענט ווי אַ וואַסער „בריך שמיה". נאָר זאָגט אייך וואָס איהר ווילט, פאַר אַזאַ גרויסער קהלה ווי אָדעסער איז די איינציגע מעלה דאָך צו ווינציג...

פאַר וואָס־זשע פאָרט זיצט אונזער „דערווייל־ראַבינער" אַזוי פעסט אויפ'ן בענקיל אַזאַ היבשע „ווײַלע" און מע ריהרט איהם נישט פונ'ם אָרט?

געוויס נישט פאַר זיינע מעלות, נאָר ס'איז דאָ דערצו גאָר אַ אַנדער סבה, אַ גאַנץ פשוט'ע: איהר דאַרפט וויסען אַז די ראַבינע־שטעלע אין אַזאַ היבשער קהלה ווי אָדעסער ברייגנט־איין כבוד ווי כבוד, נאָר געלד גאָר היבשליך. יודישע קינדער פּרוכפּערען און מעהרען זיך, ברוך־השם, מע מאַכט התונות און מע גט־זיך אויך, מע ווערט געבוירען און שטאַרבען שטאַרבט מען אויך — און צו די אַלע זאַכען דערלעגט נישט אַ ראַבינער, און אויב ער האט שכל צו זיין עסק קען ער קלויבען גאָר אַ שען קערביל. ווי אַזוי־זשע לאָזט מען אַרויס פון דער האַנד אַזא טייערע קוה, וואָס מעלקט זיך אַזוי גוט? הא וואס, מע וועט אַרויסרייסען מיט געוואַלד — נישט־קשה, דאס קען מען בעוואָרענען, אויף דעם האָט אונזער „דערווייל־ראַבינער" געהאַט זעהר אַ גוטען צד אין איינעם פון די „גרויסע", טאַקי זיינער אַ שטיקעל קרוב, וואָס איז געווען אַ גאַנצער „מאַכער" אין שטאָדט־זאַכען, האט ער „געמאַכט" אַז קיין נייע וואַהלען זאָלען „דערווייל" נישט זיין — און ס'איז נישט געווען...

ווי אַזוי אָבער האט די גאַנצע געמיינדע זיך געלאָזט „פיהרען ביי דער נאָז", געקוקט און געשוויגען?

אַזא קלאָטץ־קשיאָ קען נור פרעגען אַזעלכער וואס איז קיינמאָל ביי אונז אין אָדעסאַ נישט געווען און איז נישט בעקענט מיט אונזער געמיינדע. אייגענטליך איז ביי אונז גאָר נישטאָ קיין געמיינדע, אין אֶמת'ען זינען פונ'ם וואָרט, קיין סימן פון קהל וועט איהר דאָ נישט געפינען, יעדער איז זיך אַ מענש פאַר זיך און האָט צו טהון טאָג און נאַכט מיט זיינע אייגענע געשעפטען, און קהל'שע עסקים ליגען איהם נישט אין זין אפילו אין דער לינקער פאָה. יאָ דאָ אַ ראַבינער, נישטאָ קיין ראַבינער — ווער־מענס דאגה איז עס, וועמען געהער זיך עס אָן?

זעהט איהר, ווען אונזער „דערווייל־ראַבינער" זאָל זיך געווען אויף אַ קליינע ווײַלע פערגעסען און אָנריהרען דעם כבוד פון איינעם פון אונזערע „גרויסע", דאַמאַלס וואָלט געווען, פערשטעהט זיך, גאָר אַ אַנדער זאַך. נצחון שפּיעלט אין אָדעסאַ אויך נישט קיין קליינע ראָליע... נאָר אַזוי ווי אונזער „פאָרשטעהער" איז זיך בטבע אַ שטיל מענשיל, ער טהוט זיך זיין זאַך דאָרט אין „קאַנצעלאַריע", און ווייטער זעהט מען איהם נישט און מען הערט איהם נישט, ווער־זשע וועט מיט איהם האָבען צו טהון? ער זיצט זיך דערווייל אויף זיין אָרט, לאָז ער זיצען.

פונדעסטוועגען, קומט פאָרט אויף אַלצדינג אַ צייט. מיט אַ פאָר יאָהר צוריק האָבען זיך גענומען עטליכע אונזערע בעלי־בתים, איך ווייס נישט דורך וואס פאַר אַ נסים, און „אונטערגעגאַרטעלט די לענדען" און געגעבען אַ בקשה דאָרט וואו מע דאַרף אַז מע זאָל בעשטעלען וואַהלען אויף ראַבינער. די צייט האט צו־געשפּיעלט און די בקשה איז אָנגענומען געוואָרען, און ס'איז צושיקט געוואָרען אין אַלע אָדעסער שולען אַ בעפעהל מע זאָל וואס גיכער צושטעלען פונקטליכע רשימות פון אַלע מתפללים, ווייל אויסקלייבער וועלען זיין די דאָזיגע וועלכע האָבען אַ „שטאָדט" אין שול און רעכנען זיך פאַר בעלי־בתים. פערשטעהט זיך, אַז נישט אַזוי גיך טהוט זיך ווי עס רעדט זיך. עס האט געדויערט אַ שטיק צייט איידער די אַלע רשימות זענען געמאַכט געוואָרען, דערנאָך האט מען געדאַרפט מאַכען איניגע תקונים, נאָר סוף כל סוף וואָלט די זאַך גענומען אַ ענדע און מיר וואָלטען פאָרט זוכה געווען, אפשר נאך אין גיכע צייטען, צו דערלעבען זעהן נייע וואַהלען. האָבען זיך מישב געווען איניגע „אינטעליגענטען" אונזערע און געשיקט אין סענאַט אַ בקשה אַז מ'זאָל מאַכען אַ אַנדער סדר און „אויסקלייבער" זאָלען זיין נישט נור שול־בעלי־בתים, ווייל אויב אַזוי קענען „זעהר פיעל" פון יודישע אינטעליגענטען, וואס בעגעהען זיך גאָר אָהן אַ שול, קיין טהייל נישט נעהמען אין די וואַהלען.

עס קען זעהר זיין אז אונזערע „נישט בעלי־בתים“, וואס זענען געקומען מיט דער טַענה פון די בנות צלפחד „למה יגרע“, האָבען פאַר זיך רעכט. אמת, זיי קומען סיי ווי סיי נישט אין שול צו הערען דעם ראַבינער'ס „בריך שמיה“ אָדער אַ אַנדער רעדע, נאָר די „ראַבינער־פראַגע“ איז זיי אויך שטאַרק נוגע פון פיעל זייטען, און ס'איז גאָר קיין עוולה נישט וואס זיי ווילען אויך האָבען אַ דעה. עס טהוט זעהר לייד נור דאס, וואָס די זאַך וועט זיך צוליעב דעם ווייטער פערציהען, ווער ווייסט אויף וויפיעל צייט, און מיר וועלען זיך אַלײן האַלטען מיט אונזער „דערווייל־ראַבינער“.

און אונזערן עולם הייבט עס גאָר נישט אָן צו האַרען, עס איז אַוועקגעגאַנגען „דערווייל“ איין צעהנדליג יאָהר, לאָז אַוועקגעהן נאָך אַ צעהנדליג, מילא וואס קען מען מאַכען, ווער וועט זיך פאַר דעם אַזוי „אַוועקלעגען“?

אין דעם טאָג וואס מע בעגעגענט אין די היגע צייטונגען אַ ידיעה אַז ס'איז אַ סברה אין גיכען זאָלען זיין וואַהלען, וואַרפט מען זיך נאָך איבער צווישען בעקאַנטע מיט אַ פּאָר ווערטער איבער דער „פראַגע“.

— עפיס שמיעסט מען היינט ווייטער אין די צייטונגען מכּח וואַהלען אויף אַ ראַבינער.

— אַזוי? מהיכי־תיתי, ס'איז שוין צייט.

און גענוג. מיט דעם איז מען שוין יוצא. אוודאי דער נייער „פּאַסאַזש“ איז פיעל וויכטיגער, פון איהם שמיעסט מען און מע שמיעסט. ווער רעדט נאָך, אז נאָט העלפט, עס טרעפט אַזא „פּיקאַנטנע“ מעשה וואס צוויי „צאַפּעס“ נעהמען און „שטויסען“ זיך איינס דאָס אַנדערע אויף אַ העכסט אַריסטאָקראַטישען באַל, און עס ווערד דערנאָך אַ דועל, ווי עס פיהרט זיך ביי „גרויסע לייט“ און מע שיסט מיט „ל"ג־בעומער־ביקסליך“ — אַזאַ זאַך גיט געוויס שטאָף צו רעדען און צו רעדען אויף גאַנצע וואָכען. אָבער ראַבינער — אויך מיר אַ אינטערעס!...

און דערווייל הערט מען פון קיעוו אז דער דאָרטיגער ראַבינער ד"ר יאַמפּאָלסקי לייענט אין שול אַלע שבת פאַר אַ גרויסען עולם פון עלטערע מענשען און יונגע לייט, צווישען זיי אויך אַ סך סטודענטען, לעקציעס פון אונזער יודישער געשיכטע. זיינע רעדעס מאַכען אויף די צוהערער אַ גרויסען רושם און געווינען פאַר דעם יודישען פאָלק פיעל יונגע נפשות. דאָסזעלבע הערען מיר אויך פון מאָסקווא, ווי שטאַרק עס ווירקט דאָרט דער ראַבינער מזא"ה מיט זיינע גלענצענדע רעדעס, און פון נאָך אַנדערע שטעדט. און אין אונזער אָדעסער שול איז שאַ, שטיל. אונזער ראַבינער זאָגט זיך אָב זיין „בריך שמיה“ און ווייטער הערט מען פון איהם קיין איין לעבעדיג וואָרט נישט. און ווי נייטהיג, ווי נוטצליך וואָלט געווען אויך אין אונזער אָדעסער שול אַ היים יודיש וואָרט פון'ם האַרצען פאַר אונזערע „געבילדעטע“ יונגע לייט, וואס ווייסען גאָר נישט פון יודען און יודענטהום.

און אויסער די רעדעס אין שול, ווער קען אָבשאַצען די נוטצען וואס אַ ראַבינער, פערשטעהט זיך אויב ער איז נור אַ „רעכטער“ ראַבינער, קען ברייגנען זיין געמיינדע אין אַלע פאַכען.

ווען אָבער וועלען מיר שוין אויך אויפגערעכט ווערען צו האָבען אַ רעכטען ראַבינער? מען דאַרף האָפען, אַז עס וועט פאָרט קומען אַמאָל אַ צייט.

א אָדעסער.

יודישע שטעדט און שטעדטליך.

נעמענדיג איצט שרייבען וועגען דעם לעבען אין די יודישע שטעדט און שטעדטליך, האָב איך זיך דערמאַנט אין מיינע צוויי אַלטע בעקאַנטע, וועלכע וואָהנען, פאַרשטעהט זיך, אויך אין אַ יודישער שטאָדט. איינער איז אַ גביר און דער צווייטער אַ מיטעלער בעל הבית. ביידע זענען אין שטאָדט אָנגענומען פאַר לייטישע מענשען, פיינע בעלי־בתים, ביידע האָבען אומעטום כבוד. ווען זיי קומען אין שול דאַווענען, זיצען זיי אין „מזרח וואַנד“ און מען גיט זיי די שענסטע עליות, אויף אַ חתונה זעצט מען זיי נעבען חתן און מען גיט זיי דאָס שענסטע שטיק פיש, ווען עס קומט צופאָהרען דער גובערנאַטאָר, זענען זיי אויך דאָ אין דער דעפּוטאַציע און רעדען אין נאָמען פון כל ישראל א. ד. ג.

מיט איין וואָרט, ווי איך האָב אייך שוין געזאָגט, קען יעדער מיינע בעקאַנטע פאַר לייטישע מענשען, וועלכע זענען איבערהויפּט בעוואוסט מיט זייערע ווייכע הערצער; זייער גוטסקייט, זייער ווייכקייט איז ווי אויסגעגאָסען אויף זייערע פּנים'ער. מאַכט ווער אַ קרום פּנים פאַר זיי, מאַכען זיי אויך אַ קרום פּנים.

דער ערשטער — דער גביר פערברייגגט מ הר ווי זעקס חדשים אין יאָהר אין אויסלאַנד, אין די גוטע ערטער ווי ניצאַ, אָסטענדע, קאַרלסבאַד און אין נאָך אַנדערע אַזוינע שענע ווינקעליך, האָטש ער איז שטענדיג געזונד און האָט מיט קיין דאָקטוירים קיין געשעפטען ניט, דער צווייטער — דער מיטעלער בעל הבית האָט זיך געמאַכט אַ געוואָנהייט ניט צו לייענען קיין שום יודישע צייטונגען.

איך האָב אַמאָל געפרעגט מיין בעקאַנטען גביר:

— זאָגט מיר, איך בעט אייך, וואָס זיצט איהר איבער אין אויסלאַנד מעהר ווי אין דער היים, וואָס פעהלט אייך דען, געזונד זענט איהר, אַ שען הויז מיט אַ שענעם גאָרטען האָט איהר, און קענט ביי אייער רייכטום אויספיהרען אַלע פערגעניגען ביי זיך און שטאָדט און עס וועט אייך קאָסטען ביליגער ווי אין אויסלאַנד, איך פערשטעה ווען מען וויל אַמאָל אויף אַ פּאָר חדשים זיך דורכפאָהרען קיין אויסלאַנד אָבער ניט כּמעט שטענדיג דאָרט איבערזיטצען.

— פערשטעהט איהר מיך, האָט מיר מיין בעקאַנטער גביר געענטפערט: אין דעם איז אַלײן שולדיג מיין ווייך האַרץ — אך, דאָס האַרץ, איהר זאָלט וויסען וויפיעל מיין ווייכקייט קאָסט מיר אָב געלד, ווען עס זאָל מעגליך זיין וואָלט איך שטענדיג אין ניצאַ געוואָהנט. איך קען ניט צוזעהן דאָ אין שטאָדט די אָרימקייט, די בלאַסע אויסגעטרוקענטע געלע פּנים'ער, מיט אָבגעריסענע קליידער, איך קען ניט צוזעהן ווי קליינע קינדער וואַלגערען זיך אין גאַס באָרוועס, נאַקעט און הונגעריג, איך קען ניט צוזעהן די קליינע האַלבצובראָכענע שטיבליך מיט דעם גאַנצען שמוטץ און ענגשאַפט, איך ווער פון דעם אַלעמען קראַנק און אין ניצאַ קומט מיר צו געזונד, ווען איך געה אַרויס אין גאַס און זעה זאַטע, געזונדע, פרעהליכע פּנים'ער, שענע הייזער, וועלכע רינגלען אַרום בוימער און רייכע גערטנער.

— פאַרוואָס לייענט איהר ניט קיין יודישע צייטונגען? האָב איך געפרעגט מיין בעקאַנטען מיטעלען בעל הבית.

— יודישע צייטונגען? — איך האָב זיך געגעבען דאָס וואָרט איך זאָל מעהר ניט אָנקוקען קיין יודישע צייטונגען, ווייל נאָך יעדען נומער וואָס איך לייען ווער איך קראַנק. פון דער ערשטער זייט ביז דער לעצטער נור צרות און צרות, אומגליקען און אומגליקען. דאָס איז עפיס ניט קיין צייטונגען, נאָר קינות וואָס מען גיט אַרויס יעדען טאָג, יעדע וואָך און מען דאַרף זיך אַנידערזעצען אויף דער ערד און זיי לייענען מיט דעם ניגון פון תשעה באָב. איך קען זיי ניט לייענען, איך האָב דערצו אַ ווייך האַרץ, אָט האָב איך זיך אויסגעשריבען אַ ניט יודישע צייטונג, האָב איך יעדען טאָג וואָס צו לייענען און פערשפּאָר וויינען און מיין האַרץ אַ רוהיגער.

און ווען איך נעם זיך שרייבען די „יודישע שטעדט און שטעדטליך“ זוך איך עפיס אַ פרעהליכען גוטען פאַקט פון יודישען לעבען, די ווייכע הערצער פון מיינע לעזער זאָלען זיך בערוהיגען; עס וויל זיך אויך אַליי צייענוויז זיך אָברוהען אויף גוטע פרעהליכע פאַקטען, נאָר אויסטראַכטען פאַנטאַזיעס מיט גוטע חלומות ווי אַנדערע שרייבער קענען אַ מאָל איז ניט מיין פאַך, דער אמת ווייסט קיין חכמות ניט, ער האָט צו טהון נור מיט פאַקטען, און דאָס יודישע לעבען ווערט אָבער וואָס ווייטער טרויעריגער, נייע אומגליקען נייע צרות, האָטש די אַלטע האָבען אויף קיין רגע אויפגעהערט. דער נייער אוראַזשאַי פאַר די בעסאַראַבער הונגעריגע איז נאָך ניט געקומען, דער הונגער איז דערווייל נור גרעסער און שטאַרקער, און דער זומער האָט דערווייל געבראַכט נייע צרות און בעשאַפען נייע אומגליקליכע.

מען האָט ניט בעוויזען אָבצעהלען ספירה, מען האָט זיך ניט בעוויזען אָבצובאָדען, האָבען שוין די שטעדטליך אָנגעהויבען צו ברענען. אַלע טאָג קומען אָן ידיעות וועגען נייע שׂרפות:

סקאַרישעוו (ראַדאָמ. גוב.) קאָסטאָפּאָל (וואָהל. גוב.), נאָוואָגראָד וואָהלינסק, סימנאָ און אווגוסטאוו (סוב. גוב.), דאָלינאָוו (ווילענ. גוב.) און נאָך אַנדערע זענען פֿערברענט געוואָרען, צעהנער טויזענדער נפֿשות וואַלגערען זיך צווישען די האָלעוועשקעס אָהן ברויט און עס איז ניט דאָ מיט וואָס דעם נאַקעט צו פֿאַרדעקען, ווייל זייער גאַנץ פֿערמעגען איז פֿאַרברענט געוואָרען.

ווי ווייט דאָס אומגליק איז שרעקליך קען מען זיך פֿאָרשטעלען פֿון דיזע ווערטער אויס דעם בריעף וואָס מיר האָבען בעקומען פֿון דאָלינאָוו: „אין דער שׂרפֿה זענען אויך פֿערברענט געוואָרען דריי נפֿשות, צווישען די נשׂרפֿים האָב איך אַליין געהערט ווי זיי האָבען מקנא געוועזען די פֿערברענטע נפֿשות. „זיי איז שוין איצט בעסער פֿון אונז, וואָס וועלען מיר איצטער טהון מיט אונזערע קינדער? פֿאַ־ דער שׂרפֿה האָט זיך אונז אויך שווער און ביטער געלעבט".

אין די אַלע שטעדטליך זענען געוואָרען קאָמיטעטען צו העלפֿען די נשׂרפֿים, פֿון די נאָהענטע ערטער שיקט מען צו ברויט, אָבער דאָס איז אַליין ווי אַ טראָפּען אין ים, די אַרומיגע שטעדטליך זענען אויך אָרים, קלאָגען זיך די קאָמיטעטען, ביים בעסטען ווילען קענען זייער הילף וויניג העלפֿען, מע דאַרף האָבען הילף אויך פֿון די ווייטערע שטעדט, דאַן קען מען פֿערגרינגערן די ביטערע לאַגע.

אַנטלויפֿט ניט, ווי מיינע ווייכהאַרציגע בעקאַנטע, פֿון די אומגליקליכע, הערט אויס זייערע געשרייען און העלפֿט זיי אין זייער אומגליק מיט וואָס יעדער קען. זאָל קיינער ניט זאָגען „וואָס קען איך העלפֿען מיט מיין גראָשען", ווער עס איז נור זאַט און האָט וואו דעם קאָפּ אַנידערצולעגען, דאַרף קיין מינוט פֿערגעסען אָן די, וואָס האָבען עס ניט, און דאַרף העלפֿען מיט זיין גראָשען, דאַן וועט פֿיעל פֿערגרינגערט ווערען די שרעקליכע לאַגע פֿון די אומגליקליכע.

אַנטלויפֿט ניט פֿון די אומגליקליכע, הערט אויס זייערע געשרייען און נור דאַן וועלען זיך אייערע ווייכע הערצער באמת בערוהיגען...

*

די לעזער האָבען געוויס בעמערקט אין „יוד" אין בריעף פֿון קאָווקאַז, אַז אין באַטום האָט זיך נעמשפּט אַ יוד וואָס האָט מיט אַ קינזשאַל טעדטליך פֿערוואונדעט פֿיער אַרמענער, וועלכע האָבען איהם גענייט צו עסען חזיר, און פֿון דאָרף נאַלאָוונאַ (וואָהל. גוב.) שרייבט מען דער צייטונג „וואָהלין" אַז אַ יוד האָט זיך פֿאַר אַ חזיר מוסר נפֿש געוועזען ביי אַ פּויער איוואַן דראַנע איז אריינגעפֿאַלען אַ חזיר אין אַ קערניצע. דער פּויער איז באַלד געלאָפֿען רופֿען מענשען; פֿאַרביילויפֿענדיג נעבען איין הויז האָט ער דערזעהן איינעם ראַפֿאַלאָוויטשען, וועלכער האָט געגעסען מיטאָג, דער פּויער האָט אָנגעהייבען וויינען פֿאַר איהם ער זאָל ראַטעווען זיין חזיר, ראַפֿעלאָוויטש האָט אָוועקגעוואָרפֿען דעם מיטאָג און איז גלייך אַריין אין קערניצע, וואו ער האָט בעקומען דעם חזיר לעבעדיג, אָבער ער האָט ניט געקענט צוריק אַרויס. צום גליק זענען זיך אָנגעלאָפֿען מענשען און מען האָט איהם קוים אַ לעבעדיגען אַרויסגעשלעפּט.

היינט געהט שׂאַצט אַ יודישע נשמה, דאָ איז ער גרייט דריי מענשען צו שטעכען פֿאַר אַ שטיקיל חזיר און דאָ איז ער גרייט זיין לעבען מפֿקיר זיין אום צו ראַטעווען דאָס לעבען פֿון אַ חזיר — דאָס פערמעגע פֿון איין אָרימען פּויער.

„אַ יודישע נשמה קען מען ניט אָבשאַצען". אמת.

די יודישע וועלט.

עסטרייך. דער וויענער בורגאַמיסטער לועגער האָט פֿאָרגעשטעלט דעם געמיינדעראַט אַ חשבון פֿון דער חלוקה וואָס ער האָט געמאַכט מיט די 200000 פר' וועלכע די באַראָנעסע הירש האָט אָבגעזאָגט דער שטאָדט וויען. אין דעם צעטעל געפֿינען זיך וואָהלטהעטיגע אַנשטאַלטען ווי „חברה פֿון היילינען ווינצענט" חברה פֿון היילינען אַנטאָני", קאַטהאָלישער פֿעראיין פֿון אַרבייטערינען" און אַנדערע ריין קאַטהאָלישע חברות. איינינע ריין יודישע אַנשטאַלטען האָט מען געגעבען שטיצע פֿון אַ בעזונדערע סומע וועלכע האָבען מנדב געוועזען די יורשים פֿון דער באַראָנעסע הירש.

— די בודאַפּעסטער יודישע געמיינדע האָט במשך פֿון 1899 יאָהר געהאַלטען 94 לעהרערס צו לערנען יודישע אמונה אין די אַלגעמיינע שולען, עס האָבען געלערנט ביי זיי 21,000 שילער.

דער פֿיערטער קאָנגרעס אין לאָנדאָן. וועגען דעם פֿיערטען קאָנגרעס און די טעמים פאר וואס ער איז בעשטימט געווארען צו זיין היינטיג'ס יאהר אין לאנדאן שרייבט מען אין אַ ליטעראַרישקעל אין „דער וועלט": „די טהיילנעהמער פֿון קאָנגרעס האבען זיך איבערצייגט, אַז יעדער, ווער עס קומט אויף דעם קאָנגרעס, הן קריסטען הן יודען, ווערען איבערגעגעבען דעם ציוניזמוס. דארום האלטען מיר פאר גלייך איבערצוטראגען דעם קאָנגרעס אויף אַ גרויסען פּלאַץ ווי לאָנדאָן, וועלכער איז דער מיטעלפּונקט פֿון גייסטיגע, פּאָליטישע און עקאָנאָמישע שטרעמונגען. וואָס עס רעדט אין לאנדאן דער רעדט צו דער גאַנצער ענגלישער קולטורוועלט. אויף דעם אופן וועט אונזער בעוועגונג ווערען מפֿורסם אין דער וועלט, און צוטראגען ווערען אין אַלע עקען.

די ענגלישע יודען האבען זיך פֿון לאַנגע צייטען אויסגעצייכענט דאמיט דאס זיי האבען פֿיעלמאל געפּרובט אויסבעסערען די לאַגע פֿון זייערע ברידער אין די ווייטעסטע מקומות. אמת, זייער אַרבייט האט זעהר וועניג פּועל געוועזען ביז יעצט. די גרויסע קראַנקהייט אין יודישען קערפּער איז נישט געהיילט געוואָרען; זי האט זיך נאָך אין די לעצטע 20 יאהרען פֿערשלימערט. דער ציוניזמוס אבער וויל היילען דעם קראַנקען קערפּער פֿון אונזער פֿאָלק. די ענגלישע יודען, וועלכע האבען זיך אפֿילו אין דער ערשטער היץ אויסגעגעבען פֿאַר „אַנטיציוניסטען", וועלען סוף כל סוף צושטעהען צו אונז. אין לאנדאַ וועלען זיי אונז בעסער זעהען און הערען ווי ביז אהער. די מיינונגען וועלען זיך לייטערן, אלע וועלען זיך אויסרעדען און בעסער פֿערשטעהען איינער דעם אנדערען.

כדי צו העלפֿען די אָרימע יודען זענען אפּטמאל נעבען די רייכע יודען אַרויסגעטרעטען אויך אָנגעזעהענע גראָסמיטהיגע קריסטען. אין ענגלאַנד וועלכעס איז שטאַרק בקי אין תנ"ך, איז דאס „פֿאָלק ישׂראל" נישט פֿעראַכט, און דארום האבען אויך די יודישע גבירים נישט מורא צו בעקומען אַ שם פֿון שלעכטע פּאַטריאָטען ווען זיי נעהמען זיך אָן פֿאַר זייער פֿאָלק".

*

רוסלאַנד. **סענאַטס ערקלערונגען.** דער סענאַט האָט ערקלערט אַז יודען סוחרים פֿון I גילדע, וועלכע זענען צוגעשריבען צו שטעדט אויסער דער טשערטאַ האָבען דאָס רעכט צו שיקען זייערע פּריקאַזשציקעס אין פֿערשיעדענע שטעדט אויסער דער טשערטאַ אויף אַ צייט פֿון 6 מאָנאַטע וועגען זייערע געשעפֿטען. דעם זכות האָבען אויך יודען פֿון I-טער גילדע וועלכע זענען צוגעשריבען צו שטעדט אין דער טשערטאַ. („וואָסחאָד" נו' 37)

דער סענאַט האָט געפּסקנט, אַז די פּראַווילעס פֿון 3 מאַי 1882 אסר'ן יודען צו פֿערקויפֿען איינער דעם אַנדערען ערד און הייזער וועלכע געפֿינען זיך אויסער דער שטאָדט, אָבער זיי האָבען דאָס רעכט צו שענקען איינער דעם אַנדערען אַזעלכע נכסים דורך אַ שטר-מתנה.

אַ יודישע לאַנדווירטשאַפֿטליכע פֿערמע. אין מינסק גובער' ווערט איצט געבויט איין לאַנדווירטשאַפֿטליכע פֿערמע פֿאַר יודען. נאָך פֿאַר אייניגע יאָהר האָט מען געקלערט צו בויען די פֿערמע, און ה' פּאָליאַק האָט געוואָלט אויף דעם מנדב זיין אַ גרויסע סומע, נאר דאַמאַלס האָט די דומע נישט געוואָלט פֿערדינגען ערד אויף דער פֿערמע.

פֿאָריגעס יאָהר האָבען מנדב געוועזען אויף דער פֿערמע 21,000 ר' ה, ווייסבערעס, פּאָליאַק און ראַנאַווי, און די חברה יק"א האָט אויך געגעבען איהר שטיצע. ערד אויף דער פֿערמע האָט מען געקויפֿט אויסער דער שטאָדט — 101 דעסיאַטין.

אין דער פֿערמע וועט מען אַריינגעהמען קינדער פֿון 13—14 יאָהר, וועלכע האָבען שוין אייניגע קענטניסען, די צייט פֿון לערנען וועט דויערען 4 יאהר, אין מע וועט מעהר לערנען ערדאַרבייט פּראַקטיש, היינו יעדער שילער וועט מוזען דורכלערנען פֿערשיעדענע זאַכען וועלכע קעהרען זיך אָן מיט ערדאַרבייט, אַרבייטענדיג אַליין אין פֿעלד. אין דער פֿערמע ווערט געמאַכט אַ גרויסער גאָרטען, איין אויבסט גאַרטען מיט בינשטאָקען, אַ פּיטאָמניק פֿון פֿערשיעדענע בוימער און איין אָראַנזשעריע פֿון בלומען. דאָס אַלעס וועט פֿערנעהמען 15 דעסיאַטין. אויף דער איבעריגער ערד וועט זיין אַ פֿעלד פֿון תבואות אזיסערדעם וועט זיין אַ מילכפֿערמע וואו עס וועלען אויסגעאַרבייט ווערען פּוטער און מילך, ווינטערצייט וועלען די שילער לערנען פֿערשיעדענע מלאכות, וועלכע קעהרען זיך אָן מיט לאַנדווירטשאַפֿט ווי סטאָלעריי, קאָרבען-מאַכען וכדומה.

דערווייל האָט מען אריינגענומען אין דער פֿערמע 10 שילער, וועלכע אַרבייטען שוין אין פֿעלד. די שילער און די לעהרער וואָהנען לעת-עתה אין אַ הילצערן הויז, ווייל מען האָט נאָך נישט אָנגעהויבען צו בויען די הייזער פֿון דער פֿערמע.

— **שׂרפֿות.** דעם 10 מאַי איז אָבגעברענט געוואָרען דאָס שטעטיל קאָלנאַ (לאָמזער גובי'). פֿון גאַנצען שטעדטיל איז נישט מעהר געבליבען ווי 15—16 הייזער. פֿון לאָמזאָ האָט מען צוגעשיקט פֿאַר די אָבגעברענטע עטליכע וועגען מיט ברויט. דער לאָמזער גובערנאַטאָר איז געקומען צו פֿאָהרען.

כדי צו מאַכען אַ קאָמיטעט. דעם 31 מאַי איז געווען אַ שרפה אין נאָוואָגראָד־וואלינסק פון וועלכער איז אָבגעברענט געוואָרען אַ האַלבע שטאָדט. 800 פּאַמיליעס יודען זענען פּעראָרעמט געוואָרען, עס איז זעהר נייטהיג הילף.

— בעלי־מלאכות: זייגערמאַכערס, האַנדשוהמאַכערס, שׂטערס און היטעלמאַכערס, וועלכע האַלטען וואַרשטאַטען און האָבען נישט מעהר ווי 4 אַרבייטערס האָט מען מתיר געווען צו האָבען אַ געוועלב פון איין חדר צוזאַמען מיט די וואַרשטאַטען אויף אַ פּראָמיסלאָווע סווידיעטעלסטווע, נאָר בתנאי זיי זאָלען פערקויפען נור די סחורות, וועלכע זיי אַרבייטען אַליין אויס.

אַ ביטע. די אָדעסער צייטונגען זענען מודיע: אַז איינ־גע יודישע געמיינדען האָבען זיך געווענדט מיט אַ ביטע צום מיניסטער פון פאָלקס אויפקלערונג, אַז ער זאָל ערלויבען אויפנעהמען יודישע קינדער אין די טעכנישע שולען מעהר ווי דעם בעשטימטען פּראָצענט. דער מיניסטער האָט אָבער אָבגעזאָגט זייער ביטע.

— דער פּוילישער Słowo ברענגט אַ חשבון פון „רוסקאיע סלאָווא", „אַז אין 1815 יאָהר איז געווען אין פּאָלען אויף 2,519,380 קריסטען 212,944 יודען, און אין יאָהר 1886 איז געווען 6,769,020 קריסטען 1,147,686 יודען, ד. ה. אַז אַמאָל האָבען 12 פּאָלאַקען געשפּייזט 1 יוד און היינט מוזען 6 פּאָלאַקען שפּייזען 1 יוד". עס איז אַ שאלה אָבער ווען עס איז מעהר צו בעדויערן, צי די 6 פּאָלאַקען וועלכע שפּייזען 1 יוד, אדער דעם יוד וועלכער ווערט נעביך געשפּייזט פון 6 פּאַלאַקען.

— עס איז געקומען די צייט פון אַרויספאָהרען אויף דאַטשעס, און פאַר יודען האָבען זיך אָנגעהויבען צרות איבער דעם אסיר צו וואָהנען אין די דאַטשעס. די אָסטערער אויעזדנע פּאָליציי האָט מודיע געווען יודען וועלכע ווילען וואָהנען זומערצייט אין די דערפער, אַז זיי מעגען דאָרטען וואָהנען נור אויב זיי וועלען בעקומען איין ערלויבניש פון גובערנאַטאָר; די וואָס וועלען זיך בעזעצען אין דערפער אָהן איין ערלויבניש וועלען ווערען תיכף אַרויסגעשיקט.

*

דייטשלאַנד. — וועגען אַנדערענעמען. דער דייטשער מיניסטער ד״ס איננערען האָט אַרויסגעגעבען אַ בעפעהל, אַז יודען אפילו געטויפטע טאָרען נישט ענדערען דעם נאָמען פון זייער פאַמיליע אָהן איין ערלויבניש פון מיניסטעריום. דער „בערלינער טאַגעבלאַט" בעמערקט אַז דער בעפעהל איז געגען דער קאָנסטיטוציאָן, וועלכע גיט יודען גלייכע רעכטע ווי קריסטען.

דער קאָניצער משפּט. דער „נייער פרייער פּרעססע" איז מען מודיע פון קאָניץ אַז פאַריגע וואָך איז דער המון בעפאַלען יודען אין די גאַסען. איין הילצערנע געביידע נעבען שול האָט מען אונטערגעצונדען, און איינינע שטאַלען זענען פערברענט געוואָרען.

איינעם פון די הויפּט עדות אין קאָניצער משפּט דעם אַרבייטער מאַסלאָוו, אויף וועלכען די אַנטיסעמיטען האָבען אויסגעבויט די עלילה־דם, האָט מען איינגעזעצט אין תפיסה דערפאַר ווייל ער האָט געזאָגט פאַלש עדות. ער האָט געזאָגט אַז דער שוחט לעווי און זיינע קינדער האָבען אַנטהייל גענומען אין דער רציחה פון ווינטער, נאָר ער האָט זיך איין סותר געווען אין די רייד, און דער ליגען איז אַרויס ווי בוימעל אויף וואַסער.

*

ענגלאַנד. אַ זיצונג פון דער ענגליש־יודישער חברה. אויף דער לעצטער זיצונג פון דער ענגליש יודישער חברה (Anglo-jewish Association) איז געווען דער פּרעזידענט פון דער „חברה כל ישראל חברים" און פון דעם ראַטה פון חברה יק"א ה׳ נאַרסיס לעווען, נאָכדעם אַז מען האָט בעקלערט פערשיעדענע שאלות וועגען די שולען אין אַזיען וואָס בעקומען שטיצע פון דער חברה, האָט מ. ג. מאָנטעפיאָרע בעגריסט דעם גאַסט ה׳ לעווען. ה׳ לעווען האָט דערמאַנט, אַז פאַר 40 יאָהר איז ער אויך געווען אין לאָנדאָן אויף איין אספה פון ענגלישע יודען צוזאַמען מיט נאָך 2 מיטגליעדער פון דער „חברה כל ישראל חברים", דאַמאָלס האָט איהם איינגעלאַדען אויף דער אסיפה ר׳ משה מאָנטעפיאָרע, כדי צו בעקלערען דעם עסק פון יונגיל מאָרטאָרע (זיהע „יוד" נו׳ 22), דאָס איז נישט געווען דאָס ערשטע מאָל וואָס ענגלישע און פראַנצעזישע יודען האָבען געאַרבייט צוזאַמען פאַר דעם כלל ישראל. נאָך מיט 20 יאָהר פריהער זענען זיך צוזאַמענגעקומען 3 בעריהמטע מענער: קרעמיע, מאָנטעפיאָרע און מונק וועגען דעם ענין פון דמשקער עלילת־דם און מציל געווען טערקישע יודען פון אַ גרויסע נויט. נאָך איין ענגלישער יוד ה׳ פראַנסיס גאָלדסמיט איז געווען צוזאַמען מיט איהם אויף איין פערזאַמלונג וועגען די רדיפות פון רומענישע יודען, די היינטיגע ענגלישע יודען קענען זיך ריהמען דערמיט דאָס זיי האָבען געירשט פון זייערע עלטערען די ליעבע און איבערגעבענהייט צום כלל ישראל.

נאָכהער האָט ה׳ לעווען אָנגעהויבען צו רעדען וועגען לויפענדע ענינים אַצינד רעדט מען אומעטום וועגען רומעניען, וועלכער האָט נישט מקיים געווען איהר הבטחה וואָס זי האָט געגעבען אויף דעם בערלינער קאָנגרעס. אונזערע יודען ווערען דאָרט גערודפט פון אַלע זייטען, הן אין אמונה־זאַכען הן אין פּרנסה. איינינע לעגען פאַר, מען זאָל זיך יעצט ווענדען מיט איין אויפרוף צו די אייראָפּעאישע מלוכות, נאָר איז דען אַצונד די צייט אויף דעם בשעת אין אַלע לענדער כמעט האָט זיך געשטאַרקט די שנאה צו יודען? די איינציגע זאַך וועלכע מיר קענען היינט טהון איז נור צו שטאַרקען די גייסטיגע כחות פון אונזערע ברידער, אַזאַ אַרבייט וועט געוויס ברענגען נוצען! די חברה „כל ישראל חברים" האָט יעצט מיט גרויס מיה געעפענט אַ שולע אין טעטואַן (מאַראָקאָ). די שולען פון דער חברה זענען צעשפּרייט אין אַלע מזרח לענדער און אויך אין פּערסיען אין די שולען בעקומען די קינדער אַלע נייטהיגע יודישע און אַלגעמיינע ידיעות.

כדי אַרויסצוהעלפען די יודען אין רוסלאַנד פון זייער נויט זענען אַרויסגעטרעטען באַראָן הירש און באַראָן ראָטהשילד. דער באַראָן הירש האָט געמיינט אַרויסצופיהרען פון רוסלאַנד און צו בעזעצען אין אַרגענטינע אַסך מיליאָנען יודען, האָט אָבער זעהר ווייניג אויסגעפיהרט. די יודען וועלכע געפינען זיך אין אַרגענטינע לעבען דערווייל נישט ברוח, נאָר האָבען דאָך פּרנסה פון זייער אַרבייט. אין די קאָלאָניעס פון באַראָן ראָטהשילד, וועלכע זענען איבערגעגאַנגען צו דער חברה יק"א, וועט אויך זיך פערבעסערען דער מצב. מיר שטאַרען זיך אַז די קאָלאָניסטען זאָלען נישט דאַרפען נעהמען קיין חלוקה, און אויסלערנען זיך לעבען פון אייגענעם פערדיענסט.

„די חברה יק"א — האָט געזאָגט ה׳ לעווען צום סוף — שטרעבט אויסצופיהרען איהר פּראָגראַמע, צו די ערטער וואו זי קלערט צו בעזעצען יודען געהערען אויך דער אינזעל ציפּערן און קליינאַזיען. די אַרבייט איז שוין אָנגעהויבען, נאָר עס וועלען נאָך אַוועקגעהן פיעל יאָהרען ביז זי וועט אויסגעפיהרט ווערען".

*

רומעניען. יודען אין רומעניען. וועגען דעם מצב פון די יודען אין רומעניען שרייבט דער „בערלינער טאַגעבלאַט". אין רומעניען איז דאָ מעהר ווי $^{1}/_{4}$ מיליאָן יודען, און נור 200 פון זיי האָבען בעקומען זייט דעם 1878 יאָהר דאָס בירגערעכט, ד. ה. זיי האָבען גלייכע רעכטע ווי קריסטען. די איבעריגע יודען ווערען גערעכענט פאַר פרעמדע און ווערען שטאַרק געדריקט פון דעם געזעץ און פון יעדען בעאַמטען. אַ יודיש קינד קומט אָן זעהר שווער אַריינצוטרעטען אין די אַלגעמיינע שולען. ער ווערט אַריינגענומען נור דאַן ווען עס בלייבט איבעריג פּלאַץ, און מוז דערביי בעצאָהלען דעם פרעמדען־אָבצאָהל: 30 פּר׳ אין די עלעמענטאַרשולען, 60 פּר׳ אין די ניעדריגע קלאַסען פון גימנאַזיום, 90 פּר׳ אין די העכערע קלאַסען, 300 פּר׳ אין מעדיצינישען פאַקולטעט פון אוניווערזיטעט א. ז. וו.

עס הענגט אָב פון יעדען שולדירעקטאָר אַריינצונעהמען דאָס יודישע קינד אין שולע אָדער נישט על פי רוב ווערען אַריינגענומען נור אַזעלכע קינדער וועלכע האָבען אַ גרויסע פּראָטעקציע. די יודישע געמיינדען האָבען דאַרום געמוזט גרינדען שולען אויף אייגענע קאָסטען. עס פערשטעהט זיך אַז די שילער וועלכע ענדיגען די יודישע שולען בעקומען נישט קיין שום בעזונדערע פּראַוועס; דערפאַר אָבער מישט זיך די רומענישע ממשלה שטאַרק אַריין אין דעם סדר־הלמוד פון די יודישע שולען, און מאַכט גרויסע שוועריגקייטען אין לערנען.

דער מאַטעריעלער שטאַנד פון די יודען איז זעהר שלעכט, פון די דערפער יאָגט מען זיי אַרויס אָהן רחמנות. זיי טאָרען אויך נישט אַרומגעהען מיט סחורה איבער די דערפער. זיי האָבען נישט קיין רעכט צו זיין אַדוואָקאַטען און אַפּאָטהעקער. יודישע דאָקטוירים בעקומען נישט קיין שטעלען אין די שפּיטעלער, דער מאָנאָפּאָל פון טאַבאַק, צינדהעלצער און פּאַפּיראָספּאַפּיער האָט געבראַכט יודען פיעל מעהר שאַדען ווי אַנדערע, ווייל זיי בעקומען נישט קיין שטעלע אין די מאָנאָפּאָל־געשעפטען. עס איז דאַרום נישט קיין וואונדער וואָס די יודען אַנטלויפען פון דעם ווילדען לאַנד וואו אַהין זיי קענען.

דער „נייער פרייער פּרעססע" אין מען מודיע פון טשערנאָוויץ אַז דעם 29 מאַי זענען אַריבער צו פוס די גרענעץ צווישען עסטרייך און רומעניען מעהר ווי 100 יודען עמיגראַנטען. די עמיגראַנטען ווילען דורכגעהען צו־פוס עסטרייך און דייטשלאַנד ביז האַמבורג און פון דאָרט פאָהרען נאָך אַמעריקאַ. די עסטרייכישע וואַכט ביי דער גרענעץ האָבען זיי נישט געשטערט דורכגעהען און די עמיגראַנטען, דורכגעהענדיג די גרענעץ, האָבען געשריען: האָך! לכבוד דעם עסטרייכישען קייזער.

*

ארץ ישראל. — די הייזער פון ר׳ משה מאָנטעפיאָרע אין ירושלים. אין יאָהר תר"ך האָט ר׳ משה מאָנטעפיאָרע געבויעט אין ירושלים הייזער פאַר אָרימע לייט אויסער דער שטאָדט. די הייזער זענען געווען די ערשטע וואָס מען האָט געבויעט אויסער די טויערען פון שטאָדט און דאַרום האָבען זיך געפינען נור ווייניג מענשען, וועלכע זענען מרוצה געוואָרען דאָרט צו וואָהנען אָבגעזונדערט פון דער וועלט און זיין שטענדיג אין פּחד וועגען די רוצחים און גנבים. שפּעטער אָבער ווען די שטאָדט איז גרעסער געוואָרען איז אַראָב דער פּחד צו וואָהנען אין די הייזער, און די אָרימע לייט וועלכע האָבען זיך דאָרט בעזעצט האָבען פערקעהרט שוין נישט געוואָלט באַין אופן אַרויס פון זייערע דירות, חאָטש לויט דעם רצון פון מנדב האָבען זיך אַלעמאָל געדאַרפט בייטען די איינוואָהנער אין די הייזער. זאָלאַנג ווי ר׳ משה מאָנטעפיאָרע האָט געלעבט האָט ער נישט געצוואונגען די אָרימע לייט וועלכע האָבען געוואָהנט פון אָנהויב אָן, זיי זאָלען אַרויס פון דירה; ער האָט נאָך יעדערען צוגעשיקט געלד דערפאַר וואָס ער וואָהנט ביי איהם אין דירה; אָבער נאָכדעם ווי ער איז געשטאָרבען האָבען די יורשים

פערלאנגט אז די אלטע איינוואהנער זאלען אבטרעטען זייערע דירות אנדערע, און זיי האבען איבערגעגעבען דעם ענין איין אדוואקאט ער זאל זיי נייטהען ארויסצוגעהן פון דירה מיט דעם כח פון געריכט. אצונד זענען די ארימעלייט ארויס פון זייערע דירות מ׳ט דעם כח פון די פארשטעהער פון דער ספרדישער קהלה, און די ארימע האבען בעקומען א הטבה אויף עטליכע יאהר דירה געלד פון כלל.

כדי די ארימע לייט זאלען זיך נישט מאכען א חזקה אויף די דירות האט מען בעשלאסען צו פערדינגען אל״ע דירות און דאס דירה-געלד זאל געהערען צום כולל.

*

אלושיר. — מאחמעדאנער געגען די אנטיסעמיטען

אין א זיצונג פון דער דומע אין אלזשיר האט איינער פון די געמיינדעראט-העו ה׳ דר. בודערבא, א מחמעדאנער, זיך געווענדט צום פערטרעטער פון מער (בורגאמיסטער) מיט דערדאזיגער מסירת-מורעה:

איהר האט יעצט געעפענט די זיצ׳נג מיט דעם אויסרוף: „אוועק יודען!“. איך האלט פאר מיין חוב אייך מודיע צו זיין אין מיין נאמען און אין נאמען פון מיינע חברים, איינמאל פאר אלע מאל, אז מיר זענען געשיקט געווארען אהער פון אונזערע וועהלער כדי זיך צו בעשעפטיגען מיט די ענינים פון אונזערע געמיינדע, און מיר וועלען דארום נישט נעהמען קיין אנטהייל אין אייערע זידלערייען. ביי אונז איז טהייער דאס געזעץ, און מיר וועלען נישט געהען אין דעם וועג ווי איהר הייסט אונז.

די מסירת-מודעה איז וויכטיג דאדורך, ווייל די אלושירער אנטיסעמיטען זאגען, אז זיי מיינען צו שיצען די מאחמעדאנער פאר די יודען.

אלגעמיינע וועלט נייעס.

רוסלאנד. וואהלטהעטיגע באנק. אין מיניסטעריום פון ערד-ארבייט ווערט דורכגעזעהען א פראיעקט צו גרינדען א רוסישע וואלטהעטיגע באנק וועלכע זאל געבען דעם פאלק שטיצע און הלואות, בעת עס טרעפט זיך א הונגער אדער איין אנדערע צרה אויף דעם כלל. כדי צו שאפען א קאפיטאל פאר דער באנק ווערט פארגעלעגט צו מאכען איין אבצאהל פון איין קאפיקע אויף א מענש אין א יאהר. די הכנסה פון באנק וועט אנטרעפען אויף דעם אופן מעהר ווי אמיליאן רובעל יעהרליך.

א קאמערץ-שולע אין ווארשוי. ווי דער „ווארשאווסקי דנעווניק“ איז מודיע ווערט אין ווארשוי געגרינדעט א נייע קאמערץ-שולע פון 7 קלאסען וועלכע וועט ווערען אויפגעהאלטען פון ווארשעווער סוחרים. ביים אריינגעהמען אין דער שולע וועלען דארום האבען דעם פארצוג די קינדער פון ווארשאווער סוחרים. יודען וועט מען אריינגעהמען 40%. אין דער שולע וועלען זיין 5 אלגעמיינע קלאסען און 2 ספעציעלע; אויסערדעם רעכענט מען צו עפענען א פארבערייטונגסקלאס.

דער „ווארשאווסקי דנעווניק“ איז מודיע אז אין דער וואהנונג פון פירסט צשעטווערטינסקי אין ווארשא איז געווען א פערזאמלונג צו גרינדען א חברה וועלכע זאל זא׳גען פאר פרויען און מיידליך. מען האט פארגעלייגט די תקנות פון דער חברה לויט וועלכע די חברה דארף זיין געמאכט פאר אלע אהן אונטערשיעד פון אמונה. בעקלערענדיג אבער די תקנות האט מען בעשלאסען, אז די חברה זאל פערזארגען נור קאטהאלישע פרויען און מיידליך, ווייל איינס פין די מיטלען צו ווירקען אויף די פרויען איז די רעליגיאן, און דערום קען נישט געמאכט ווערען די חברה פאר מענשען פון אלע אמונות צוזאמען. דערביי האט די פערזאמלונג אויסגעדרוקט איהר וואונש אז מען זאל מאכען אזא חברה אויך פאר יודישע פרויען און מיידליך.

פון צופיעל ארבייט. די אייזענבאהן-בעאמטע ארבעטען צופיעל. פון דעם האבען שוין פיעל גערעדט די צייטונגען, און זיי בעווייזען אויך אז די אפטע אומגליקען, וועלכע טרעפען זיך אויף די באהנען קומען ניר פון דעם, וואס די בעאמטע האבען נישט קיין רוהע טאג און נאכט און פאר שוואכקייט מאכען זיי פעהלער, וועלכע קאסטען מענשען-לעבען. אויף דער פערמער אייזענבאהן איז קירצליך געווען א טרויריגער פאל. א מאשיניסט איז געווארען בעשטימט צו פאהרען מיט דעם צוג פון סטאציאן טשוסאוואיא קיין ביסער. ער האט געבעטען מען זאל איהם פריילאזען ווייל ער איז מיד און האט שוין 3 נעכט נישט געשלאפען. מען האט איהם אבער נישט געהערט און ער האט געמוזט ווייטער פיהרען דעם צוג א גאנצע נאכט. אויף דעם וועג איז דער מאשיניסט פלוצלינג משוגע געווארען, און ער האט געיאגט דעם צוג אלץ ווייטער נישט אבשטעלענדיג אויף די סטאציעס: צום גליק האבען די קאנדוקטארען אנידערגעשטעלט דעם צוג ביים ארויפגעהען אויף א בארג. דעם מאשיניסט האט מען אוועקגעפיהרט אין איין אנשטאלט פון משוגעים.

טעלעפאנען. אין יאנואר 1900 ענדיגט זיך די ארענדע פון טעלעפאנען אין די 5 גרעסטע שטעדט אין רוסלאנד (פעטערבורג, מאסקווא, ווארשא, קיעוו און אדעסא) וועלכע איז איבערגעגעבען געווארען דער געזעלשאפט „בעל“, און די טעלעפאנען געהען דאן איבער צו דער רעגיערונג, די רעגיערונג האט יעצט בעשלאסען איבערצוגעבען זיי ווייטער אין ארענדע א פריוואט פערזאן, וועלכע וועט נעהמען דעם קלענסטען פרייז פאר טעלעפאנען, דאביי וועט נישט זיין קיין שום ליציטאציא נאר דאס מיניסטעריום אליין וועט אויסקלייבען די פערזאן וועלכע וועט פארשטעלען די בעסטע בעדינגונגען.

דער פערסישער שאך. דער פערסישער שאך מוזאפער-עד-דין, וועלכער געפינט זיך יעצט אין רוסלאנד פאהרענדיג אויף דער פאריזער וועלטאויסשטעלונג איז געבוירען געווארען אין דער הויפטשטאדט פון פערסיען טעהעראן דעם 25 טען מערץ 1853, נאך דעם טוירט פון זיין פאטער האט ער אלס קראנפרינץ איבערגענומען די מלוכה דעם 1-טען מאי 1896,

דער שאך נאסר-עד-דין האט געגעבען זיין קראנפרינץ זעהר א גוטע ערציהונג. זיין הויפט-לעהרער איז געווען מירזא-נאזים, וועלכער האט געענדיגט די פאליטעכנישע שולע אין פאריז מיט איין אויסצייכנונג. מוזאפער עד-דין בעזיצט גוטע פעהיגקייטען און קוקט אויף דער וועלט גאר מיט אנדערע אויגען ווי די פערסער. ער וויל מיט דעם גאנצען הארץ, אז זיין לאנד זאל אויפבליהען און בעקומען איין אנדער פנים. אם מעהרסטען האבען זיך ארויסגעוויזען זיינע פעהיגקייטען בשעת ער האט איבערגענומען די פערוואלטונג פון דער פראווינץ אזערביידזשאן, וועלכע געפינט זיך נעבען דער רוסישער גרענעץ. אין לויף פון צוויי יאהר האט די פראווינץ בעקומען גאר איין אנדער אויסזעהען. אומעטום זענען געמאכט געווארען גוטע וועגען און איינגעפיהרט געווארען שולען, ניעדריגע און העכערע. דאס שוחד-נעהמען און די בעדריקונג פון געמיינעם עולם האט זיך אויפגעהערט. עס האט זיך אנגעהויבען צו ענטוויקלען דער מסחר און דאס פאלק איז געווארען רייכער אין וויסען און אין געלד.

בשעת מוזאפער-עד-דין איז געווארען פערסישער שאך האבען אלע געמיינט, אז ער וועט זיין א גרויזאמער דעספאטישער מלך. עס האט זיך אבער ארויסגעוויזען אנדערש. ער איז שטרענג אבער נישט גרויזאם. בשעת עס איז געווען א הונגער אין פראווינץ אזערבעידזשאן האט ער געהייסען איינקויפען גרויסע פארטיעס תבואה אין רוסלאנד און פערקויפט אלע פאר א ביליגען פרייז און ארימע צעטהיילט גאר אומזיסט. ער האט אין אזערביידזשאן געגרינדעט א מיליטער שולע, אין וועלכע עס ווערען געלערנט אויסער די ספעציעלע פערדמעטען אויך נאטורוויסענשאפטען און די פראנצויזישע און רוסישע שפראכען. אין טאווריז איז מיט זיין הילף געגרינדעט געווארען א צייטונג.

כדי איינצופלאנצען אין פערסיען די אייראפעישע ציוויליזאציע האט דער שאך בעשלאסען ארויסצושיקען די פעהיגסטע יונגע לייט קיין אירופא כדי זיי זאלען שטודירען אין די דארט׳גע אוניווערזיטעטען. אצינד לערנען זיך אין אייראפא מעהר ווי 100 יונגע לייט אויף די קאסטען פון דער פערסישער רעגיערונג.

מוזאפער עד-דין איז א טונקעלער ברונעט פון מיטעלען וואוכס מיט שווארצע טיעף פערזעצטע אויגען. ער טראגט נישט קיין בארד, נאר לאנגע שו׳ארצע וואנסען.

אויף זיין יעצטיגע רייזע בעגלייטען דעם שאך דער גרויסוועזיר, איינינע מיניסטארען און נאך אנדערע גרויסע בעאמטע.

קרבנות. די „אוראלסקאיא זשיזן“ דערצעהלט, אז יעדעס יאהר ברענגען די פויערים אין פערם קרבנות אויף די פעלדער. עס איז א ׳ערעק צו קיקען ווי נאך דעם קרבן-ברענגען ליעגען אויסגעלעגט אויף די צואקערטע פעלדער שורות ווייז געשוחטענע אקסען און קעלבער, וועלכע ווארפען זיך און חריפען מיט ווילדע קולות. איין פויער פיהרט א יונגען אקס, עס פאלט אויף איהם באלד ארויף א מחנה פוערים, און באלד ליגט ער אויסגעצויגען אויף דער ערד. עס געהט צו צו איהם א גלח פון 20 טען יאהרהינדערט און הייבט אן צו זעגען דעם האלז פון קרבן מיט א שטומפיגען מעסער. די בעהעלפערס פון גלח הויבען באלד אן אבצוציעהען די פעל, נישט ווארטענדיג ביז מען וועט אין גאנצען דורכשניידען דעם האלז. דערנאך בראט מען דעם קרבן אויף א פייער. נעבען דעם פייער לעגען זיך פונאנדער ארימע לייט וועלכע בעקומען א חלק פון קרבן. אנדערע סטארען זיך צו בעקומען א שטיקל פלייש פון קרבן, ווייל זיי האלטען איהם פאר הייליג.

*

פראנקרייך. — א בת-קול פון דרייפוס׳ס פראצעס. דעם 2-טען יוני האט זיך פערזאמעלט א גרויסער עולם אין זאל פון סענאט, כדי צוצוהער׳ן די וכוחים וועגען אנטראג פון דער ממשלה אז מען זאל מוחל זיין אלע, וועלכע האבען זיך פערזינדיגט אין משפט פון דרייפוס, דער סענאטאר קלאמזשערן איז געווען געגען אנטראג פון דער רעגיערונג: ווייל ער איז געגען געזעץ. לעקאנט האט פערלאנגט, אז מען זאל מוחל זיין נר דרייפיס׳ן אבער נישט אנדערע. דעלפעש האט געזאגט זיין מיינונג אז מע זאל קיינעם נישט מוחל זיין און בעזאנדערס האט ער פערלאנגט אז מען זאל משפט׳ען מערסיע. דער גענעראל מערסיע האט געענטפערט, אז אין 1894 האט ער געטהון אלעס ווי עס האט געפאדערט פון איהם די טובה פון פאטערלאנד. און ווען עס וואלט איהם יעצט קומען צו האנד אזא משפט וואלט ער געטהון דאס אייגענע. טראריע האט געזאגט, אז ער איז געגען דעם אנטראג, ווייל יעדער פון די אינטערעסירטע מענשען דארף האבען דאס רעכט צו בעווייזען זיין גערעכטיגקייט.

די וִכּוּחים זענען אבגעלעגט געווארען אויף דעם צווייטען טאג.

אויף דעם צווייטען טאג האט וואלדעק-רוסא געהאלטען א רעדע און געזאגט, אז די רעגיערונג וויל אבוואשען אלטע פלעקען און פערדעקע אכאליגע פעהלער. איך בעט אלע רעפּובּליקאנער זיי זאלען זיך פעראייניגע צוזאמען כדי צו מאכען איין עק פון דעם ענין, און דאדורך צונעהמען דאס געוועהר ביי די מתנגדים פון דער ממשלה. מערסיע האט פערלאנגט אז מען זאל אלע מוחל זיין. דער אנטראג פון דער ממשלה: אז מען זאל מוחל זיין אלע בעשולדיגטע אין משפט פון דרייפוס איז אנגענומען געווארען מיט רוב-דעות, 238 שטימען געגען 40, און נאכהער האט מען בעשלאסען, אז מען זאל אומעטום מפרסם זיין די רעדע פון וואלדעק-רוסא.

צִיּוֹן!...

.... ווי פְרֶעהְלִיךְ פְלֶעג אִיךְ לוֹיפֶען
אוֹיף דַיינֶע בֶּערְג און טְהָאל,
כְ'דֶערְמַאן מִיךְ הַיינְט מִיט טְהְרֶערֶען
ווִי ס'אִיז גֶעוֶוען אַמָאל...

כְ'דֶערְמַאן מִיךְ הַיינְט מִיט טְהְרֶערֶען
אָן דִי אַלְטֶע פְּרַאכְט,
וִוי אַלֶעם פְלֶעג דָארְט בְּלִיהֶען,
ווִי אַלֶעם הָאט גֶעלַאכְט...

ווִי אַלֶעם פְלֶעג דָארְט בְּלִיהֶען
גְרִין און פְרִישׁ און יוּנְג,
גֶעפִיהְלְט זִיךְ אַזוֹי גְלִיקְלִיךְ —
דָאס לֶעבֶּען אַזוֹי גְרִינְג...

גֶעפִיהְלְט זִיךְ אַזוֹי גְלִיקְלִיךְ,
מִיר לִיעדֶער צוּגֶעשְׁפִּילְט,
און זִיךְ גֶעבֶּעט אוֹיף רוֹיזֶען...
אִין שַׁאטֶען זִיךְ גֶעקִיהְלְט...

און זִיךְ גֶעבֶּעט אוֹיף רוֹיזֶען,
אַז כְ'בִּין גֶעוֶועזֶען מִיעד —
דֶעם יַרְדֵן פְלֶעג אִיךְ הֶערֶען,
ווִי עֶר רוֹישְׁט זַיין לִיעד...

דֶעם יַרְדֵן פְלֶעג אִיךְ הֶערֶען,
דֶעם שְׁטִילֶען, קְלָארֶען טַייךְ,
און עֶר פְלֶעגְט מִיר דֶערְצֶעהְלֶען
שְׁטִיל, מַעֲשֶׂה'לִיךְ אַ סַךְ...

און עֶר פְלֶעגְט מִיר דֶערְצֶעהְלֶען
ווִי אַיין אֵייגֶען קִינְד...
דִי ווֶעלֶען רוֹישֶׁען שְׁנֶעלֶער,
גֶעטְרִיבֶּען פוּן קִיהְלֶען ווִינְד.

דִי ווֶעלֶען רוֹישֶׁען שְׁנֶעלֶער
זַיי שְׁווִימֶען גְלַייךְ אַוֶועק...
אַ טִיעפֶער טוּנְקְלֶער שַׁאטֶען
פֶערְהִילְט אַרוּם דֶעם בְּרֶעג.

אַ טִיעפֶער טוּנְקְלֶער שַׁאטֶען
צוּגִיסְט זִיךְ אִיבֶּערַאל —
אִין יֶענֶער זַייט לְבָנוֹן
פֶערְשְׁווִינְדְט דֶער לֶעצְטֶער שְׁטְרַאהְל...

אִין יֶענֶער זַייט לְבָנוֹן
דָארְט ווֶערְט שׁוֹין טוּנְקֶעל בַּאלְד...
אַלְץ טוּנְקְלֶער ווֶערְט און פִינְסְטֶער
אִין דֶעם גְרוֹיסֶען וַואלְד...

אַלְץ טוּנְקְלֶער ווֶערְט און פִינְסְטֶער,
דֶער טָאג, עֶר טְרֶעט צוּרִיק...
דִי זִילְבֶּערְנֶע לְבָנָה,
זִי וַוארְפְט אַרָאבּ אַ בְּלִיק...

דִי זִילְבֶּערְנֶע לְבָנָה —
זִי שְׁווִימְט זִיךְ זִים — פֶערְקְלֶערְט...
אִיךְ שְׁלָאף מִיר אַיין גַאנְץ רוּהִיג
אוֹיף מַיין אֵיינְגֶער עֶרְד...

. . . .

אִיךְ שְׁלָאף מִיר... אַיין גַאנְץ... רוּהִיג...
אוֹיף מַיין... אֵיינְגֶער... עֶרְד... — —
אַךְ, הַיינְט אִיז זִי אִין גַאנְצֶען
פֶערְווִיסְט שׁוֹין אוּן זְכַפֶערְשְׁטֶערְט!

אַךְ, הַיינְט אִיז זִי אִין גַאנְצֶען
בַּיים שׂוֹנֵא אִין דֶער הַאנְד...
און מִיר אִיז נוּר גֶעבְּלִיבֶּען
אַ הוֹילֶע נַאקְטֶע וַואנְד!...

און מִיר אִיז נוּר גֶעבְּלִיבֶּען
אִיהְר הֵיילִיג טְרוֹירִיג בִּילְד...
און אִין דֶעם הַארְץ אַ בֶּענְקֶען,
וָואס דְרִיקְט מִיךְ שְׁווֶער און ווִילְד...

לעמבערג. — מ. ווירטה.

חסידיש.

I. שִׂמחה איז נור ביי איהם.

זיי שרייען אַלץ אין איינעם: עוֹלָם־הַזֶה!

עולם־הזה ווילען זיי; לוסטיג ווילען זיי זיין, פרעהליך... שִׂמְחָה ווילען זיי האָבען, אַ טַעַם פון לעבען פיהלען...

און איך זאָג אייך: שׂמחה איז נור ביי איהם...

די קוואַלען פון שמחה איז ער... פון איהם שטראַהלט זי ארויס!

שׂמחה שטעקט דעריבער אין דער תּוֹרָה, אין מִצְוֹת און מַעֲשִׂים טוֹבִים, אין נְשָׁמוֹת פון צַדִיקִים, — אין אַלעם, וואָס האָט אַ יְנִיקָה פון דאָרט! פון כִּסֵא־הַכָּבוֹד!

אויפ'ן גאַנצען עולם־הזה — זאָג איך אייך — ליעגט אַ טרויער, אַ מָרָה־שְׁחוֹרָה; אַלס איז איינגעטונקט און איינגעהילט אין עַצְבוּת, אין אומעט...

וואָרען וואָס? וּלְשִׂמְחָה מַה זוֹ עוֹשָׂה? מיט וואָס האָט מען זיך צו פרעהען?

און דעריבער דאַרף יעדע זאַך תִּקוּן... יעדע זאַך מוז אויסגעלייזט ווערען פון דער מרה־שחורה, פון דער פערגליווערטקייט, אין וועלכע אַלץ פערפאַלט, אָהן דעם שטראַהל פון זיין נגאָה!

אַ "וְהָא רַאֲיָה":

מיר טרינקען און זיי טרינקען...

וואָס פאַר אַ טעם האָט אַ טרונק־בראָנפען אין שענק... און — וואָס פאַר אַ טעם האָט אַ טרונק־בראָנפען ביי אַ סִיוּם, ביי אַ יאָהרצייט, אָדער גלאַט ביי אַ פָּשׁוּטען שָׁלֹשׁ־סְעוּדוֹת!

ביי זיי לאָזט זיך דער בראָנפֿען נישט טרינקען, און עס גליסט זיך איהם נאָר נישט צו טרינקען, נאר דער יֵצֶר־הָרָע הייסט, ער רעדט אָן און זיי פֿאָלגען... דעריבער נעמט מען א קאָפּ און מען פֿערקרימט זיך — די נשמה איז מעניש שרימפּט זיך איין, ציהט זיך צוזאַמען פֿאַר וועהטאָג, דעריבער פֿאַלט איין די הויט און קנייטש זיך ווי אַ פּאַרמעט...

מאַכט מען אָבער איבער דער מַשְׁקֶה אַ בְּרָכָה, טרינקט מען זי לְשֵׁם מִצְוָה, איז מען זי מְתַקֵּן... לאָזט זיך די משקה טרינקען און די נשמה האָט נַחַת פֿונ'ם טרינקען און וויל טרינקען!...

זיי ריהמען זיך, אַז זיי עסען מיט דֶרֶךְ־אֶרֶץ!

נו, האָב נישט קיין דרך־ארץ, אַז מען איז פֿערגליווערט, פֿערשטאַרט און פֿערחֹשֶׁכט ווי איין אַלטער, איינגעפֿאַלענער קוימען, וואָס האָט שוין לאַנג קיין פֿונק פֿייער נישט געזעהן...

זיי זיצען שטייף און קאַלט ווי אייז, און איינער קען דעם צווייטען נישט ליידען; אַ טאַטע מיט אַ זוהן קענען פֿון איין שיסעלע נישט עסען; אפילו זאַלץ־מעסטליך שטעלט מען יעדען בעזונדער... פֿון וואַנען־זשע זאָל זיין שמחה?

שמחה שטעקט אין דער נשמה, און וואָס האָט די נשמה דערפֿין, אַז'דער גוף עסט?

און דאָס איז דער סוד פֿון תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת, פֿון חַלָּה נעמען, פֿון פֿערצייטישע אָרימע סְעוּדוֹת, פֿון איין אוֹרֵחַ בעטען צום טיש... פֿון בְּרָכוֹת מאַכען, פֿון זְמִירוֹת זינגען...

זיי ווילען פֿרעהליך זיין! גאָר נישט אָבגעטהיילט פֿאַר אַ מצוה־זאַך, אָהן אַ ברכה, אָהן זמירות און נעמט מען פֿאַר פּוּשה אַהיים איין אורח, זעצט מען איהם אַוועק ביי די דינסטען אין קיך...

אין קיך איז אפשר פֿרעהליך — נאָר אין די סאַלאָנען, זאָג איך אייך, אין די סאַלאָנען איז טויט, טויט ווי אַלע טויטע!

איך הער ווי איהר לייענט אייערע שִׁירִים...

פֿון דער לְבָנָה האָט איהר שטאַרק נחת... איך הער דאָך: די שענע, זיסע, בלאַסע לבנה, זאָגט איהר... און פֿון כֹּכָבִים וּמַזָּלוֹת רעדט איהר מיט ליעב, און אויך פֿון דער טֶבַע, פֿעלדער, וועלדער, טייכער...

אַיך זאָג אייך; פֿרישע לופֿט איז אֱמֶת, בִּפְרָט, אַז מען ליידט אויף דער ברוסט — אַ רְפוּאָה־שְׁלֵמָה! נאָר שמחה אין דער טבע, האָב איך געפֿיהלט (איך בין דאָך אויך אַמאָל יונג געוועזען) נור פֿאַר הוֹשַׁעְנָא־רַבָּה... פֿאַר טאָג — אַ גראָהער הימעל — שטיל, — צווישען טראָסטינעס רינט דער טייך... — פּיק־פּיק! רופֿט זיך פֿון ערגיץ אָן אַ נפֿש'ל — טס־טס! און איך געה מיר ביים ברעג און שנייד מיר הושענא'ס...

פֿון כֹּכבים ומזלות איז דאָך נישט דאָ וואָס צו רעדען... נאָר די לבנה, פֿון וואַנען מיינט איהר האָט זי איהר חן בעקומען?

פֿון אונזער קִדּוּשׁ־לְבָנָה!...

גלויבט מיר, ווען נישט קדוש־לבנה, יוען נישט דאָס ליכט, וואָס מיר שיקען אַרויף צו דער לבנה — וואָלט זי אויסגעזעהען נאַריש, גאָר נאַריש, ווי אַ צינערנער הקדש־טעלער!

נאָך אַ והא־ראיה — איין אמת'ע מעשה; פֿרעגט וועמען איהר ווילט!

אַמאָל איז געוועזען אַ בֶּן מֶלֶךְ, איז ער געוועזען אָנגעזאָפּט מיט מרה־שחורה... די דאָקטוירים האָבען געוואָלט דערקלערען פֿון וואַנען די מרה־שחורה נעמט זיך, האָבען טהייל געזאָגט, אַז ער האָט שלעכטע אויגען, און אַלץ, אויף וואָס זיי קוקען, קומט אַרויס געל, מאוס־געל... נאָר מען האָט געזוכט אַלערליי ברילען צו די אויגען, און קיין איינציגע האָט נישט געהאָלפֿען...

אַנדערע האָבען דערקלערט, אַז ער האָט עפּיס געמוזט יונגערהייט איינשלינגען, עפּיס אַ טָמֵא הַיָּה'לע, וואָס האַלט זיך אין דער נשמה און פֿערמאוסט איהם דאָס לעבען — — —

ווי עס איז, דער מלך האָט איהם געוואָלט ראַטעווען, פֿרעהליך מאַכען, מְשַׂמֵּחַ זיין. ער האָט איהם געקויפֿט כְּלֵי־כֶסֶף־וּכְלֵי זָהָב... פֿון דער גאַנצער וועלט האָט מען איהם צוזאַמען געפֿיהרט אַלערליי בְּשָׂמִים, אַלערליי קריסטאַלען און אַזוי טהייערע חֲפָצִים — עס האָט נישט געהאָלפֿען!

מען האָט איהם געשטעלט אַ פּאַלאַץ אין אַ גאָרטען, און אין דעם גאָרטען האָט מען געפֿלאַנצט אַלערליי בוימער, אַלערליי געוויקסען און בלומען; מען האָט אויסגעשאָטען די וועגען מיט גאָלדיגען זאַמד, מען האָט אויסגעגראָבען אַ טייך און פֿערגאָסען מיט פֿריש קוואַל־וואַסער, לעבענדיג וואַסער, און אויפֿ'ן וואַסער האָבען געשוואומען די ווייסע גענז, מיט די לאַנגע ווייסע העלזער, וואָס שווימען אַזוי רוהיג, אַזוי שען, ווי די נשמות אין גַן־עֵדֶן — — עס האָט אַלץ נישט געהאָלפֿען...

— אויף אַלעם, — זאָגט דער בן מלך, — ליגט אַ מרה־שחורה... דער בוים וואַקסט, זאָגט ער, מיט מרה שחורה, די בלומען בליהען מיט מרה שחורה, דאָס וואַסער, זאָגט ער, וויינט אין דער שטיל, גלייך עס וואָלט אויף עפּיס געטרויערט און די ווייסע גענז דערמאַנען איהם נור אין תַּכְרִיכִים.

די זיסע פֵּירוֹת, די וויינעפּעל, די גראַנאַטען, די וויינטרויבען, אַלץ, זאָגט ער, איז ביטער, ביטערליך און נידנע...

דאָס ערגסטע איז געוועזען, וואָס דער בן מלך, האָט זיך אַליין אין גאָרטען אין וואַסער אָדער אין פּאַלאַץ אין שפּיגעל געזעהען...

— איך בין טויט, פֿלעגט ער שרייען, אויף מיין פּנים ליגט נישט קיין שיין פֿון לעבען...

און איינמאָל האָט זיך פּלוצלינג אַלץ פֿערענדערט!

דער בן מלך האָט זיך פּלוצים צולאַכט!

פּלוצים איז אַלץ אין גאָרטען געוואָרען גרין און לעבענדיג און שען — אַלץ האָט אָנגעהויבען לעבען און ער אויך

וואָס איז געשעהען?

אויף דעם וועג, פֿאַרביי דעם גאָרטען, איז געגאַנגען אַ צַדִיק, מיעד און פֿערשמאַכט איז ער געגאַנגען — אויף אַ בְּרִית, אויף פִּדְיוֹן־שְׁבוּיִים, איך ווייס?

נאָר מיעד איז ער געוועזען און האָט געליטען הונגער און דאָרשט, אָט, אָט וועט דער צדיק חלש'ען, ער וועט פֿאַלען!

פּלוצים רייסט זיך אָב איין עפּעל פֿון בוים און פֿאַלט דעם צדיק צו די פֿיס...

ער הויבט איהם אויף, מאַכט אַ ברכה, בייסט אַריין — און בְּאוֹתוֹ־הָרֶגַע איז פֿון אַלעם אַראָב די מרה־שחורה, פֿערשוואונדען דער כִּשּׁוּף, אַלץ איז געוואָרען מָלֵא שִׂמְחָה!

דעריבער זאָג איך אייך; שמחה איז נור ביי איהם!

י. ל. פּרץ.

די חֶבְרֶה'שע געפֿיהלען אין דער טהיער־וועלט.

(פֿאָרטזעצונג)

נאָך העכער פֿאַר די אקאָרסט בעשריעבענע חֶבְרָה שטעהען שוין די חֲבֵרוֹת, וועלכע פֿעראייניגען זיך ניט נור צו בעשיצען די נְקֵבוֹת און די יונגע, נאָר צוגלייך אויך די זְכָרִים פֿון איין מִין. די שטאַרקייט פֿון אַזאַ חברה בעשטעהט אין דעם וואָס צוזאַמען זענען זיי בְּכֹּחַ צו בעזיעגען אַזאַ פֿיינד, וועלכער איז שטאַרקער פֿאַר יעדען איינציגען בעזונדער, און אין דעם, וואָס זיי קענען מעהר אַכטונג געבען אויף די געפֿאַהרען אַרום. ווי ווייט עס שטאַרקט זיך דער כֹּח ביי די טהיערען צוליעב דעם חברה'שען לעבען קען מען זעהן פֿון דעם פֿאָלגענדען ביישפּיעל פֿון דעם לעבען פֿון די מאַרטישקעס (אַ מין קליינע מאַלפּעס), וועלכע האָבען זעהר ליעב צו לעבען אין איינעם. ברעהם האָט איינמאָל געזעהן, ווי אַזאַ חברה האָט איינמאָל מְנַצֵּחַ געווען אַ גרויסען שטאַרקען אָדלער. "איינמאָל, — דערצעהלט ברעהם, — זיך איינגעפֿינענדיג אין וואַלד אויף יאַגד, האָב איך פּלוצים דערהערט דעם פֿאָך פֿון די פֿליגלען פֿון אַ מערדערישען אָדלער און באַלד דערנאָך איז פֿערקלונגען געוואָרען דער וואַלד פֿון שרעקליכע מאַלפּעס־געשרייען. דער אָדלער האָט זיך אַרויפֿגעוואָרפֿען אויף איין שוין אַביסיל דערוואַקסענע מאַלפּע, מיט דער דֵעָה זי אַוועקצוטראָגען אין זיין נעסט, וואו ער האָט גערעכענט זיך אַביסיל צו דערקוויקען דאָס

הארץ. נאר דאס שטיקיל ארבייט האט איהם זיך ניט איינגעגעבען. די מאלפע האט זיך אנגעהאפט מיט הענד און פיס פאר א צווייג אזוי פעסט אז דער אדלער האט זי ניט געקענט אבבייסען, דערביי האט זי ארויסגעלאזען געוואלטיגע קולות. די חברה מאלפעס האבען זיך אלאז געטהון אויף דעם אדלער, און עס האט ניט גדויערט א רגע, ווי דער אדלער איז געווארען ארומגערינגעלט פון אלע זייטען פון די מאלפעס וועלכע האבען זיך מיט די הענד און פיס, ארויסלאזענדיג ווילדע קולות זיך איינגעגראבען אין אדלערס קערפער." איצט האט שוין דער גזלן ניט געטראכט וועגען א געשמאקען מיטאג אויבען אין זיין נעסט, ער האט זיך געסטארעט מיט אלע כחות ארויסצוגעהן האטש מיט הוילע ביינער, נאר דאס איז שוין ניט געוועזען אזוי לייכט. די מאלפעס האבען איהם געהאלטען פעסט און האבען איהם אנגעהויבען צו שטיקען, און זיי וואלטען איהם אויך דערשטיקט, ווען עס וואלט איהם ניט געלונגען צו מאכען פלוצים א ויברח. אין לופט האבען זיך געטראגען די פעדערן פון די פליגעל און פון זיין רוקען. מען האט געזעהן, אז די פרייהייט האט ער ניט אומזיסט געקראגען. און איך בין זיכער אז דער אדלער וועט זיך שוין גוט בעקלערען, איידער ער וועט נאך אמאל בעפאלען א יונגע מאלפע".

דער צוזאמענבונד וואס הערשט ביי די פאוויאנען (א מין מאלפעס) מאכט זיי אזוי שטארק, דאס אויף זייערע חברות ציטערט צו בעפאלען דער לעאפארד און אפילו דער לייב.

אויסערדעם צוליעב דעם חברה'שען לעבען קריעגען זיי די מעגליכקייט מעהר אכטונג צו געבען אויף די פלוצימדיגע אונפערהאפטע געפאהרען. א סך טהיערעשע חברות שטעלען ארויס וועכטערס, בשעת די איבריגע קאמפאניע צולאזט זיך אויף די פעלדער און בעפאלט אויף די בוימער מיט די פארטיגע פרוכטען, און כמעט איטליכער פערהיט דעם צווייטען פון א קומענדיגער געפאהר. אלס ביישפיעל, ווי דאס חברה'שע לעבען גיט די מעגליכקייט אכטונג צו געבען און זיך צו פערהיטען פון פלוצימדיגע געפאהרען קען מען ברענגען די חברה שטארכען. ערשטענס, שטעלען זיי אין געוויהנליכע צייטען ארויס א גאנצע צאהל וועכטער, צווייטענס, שיקען זיי ארויס אין די צייטען בשעת זיי פליהען אריבער פון איין ארט אויף איין אנדערן אזעלכע מרגלים, אויספארשער, וועלכע קומען באלד צוריק מיט א ידיעה, נאר זיי בעגעניגען זיך ניט מיט די ערשטע און שיקען ארויס א צווייטע פארטיע וועלכע מוז דורכזעהן אויב די געבראכטע ידיעות זענען ריכטיג, און ערשט דעמאלט, בשעת אלע ידיעות זענען גוט—לאזען זיי זיך אין וועג אריין, די אבגעשיידטע טהיערען קענען, פערשטעהט זיך, ניט האבען אזעלכע בעקוועמליכקייטען.

שוין א גאנץ אנדערען כאראקטער האבען די חברות ביי טהיערען, וועלכע פעראייניגען זיך נור צוליעב דעם, כדי זיך דערלייכטערען די ארבייט ביי דעם אויפזוכען פון לעבענסמיטעל. צו דעם צוועק קומען די וועלף צוזאמען. די וועלף שטעהען אין דער מיטען צווישען די חיות, וואס לעבען פאר זיך און די וואס לעבען חברות־ווייז. אין פריהלינג און זומער, בשעת לעבענסמיטעל איז דא לרוב לעבען זיי איינציגווייז אדער צו פארווייז. נאר וואס נעהנטער עס רוקט זיך דער ווינטער קומען זיי אלץ מעהר און מעהר צוזאמען. שפייז ווערט אלץ ווייניגער און מען דארף זעהן, ווי צו בעקומען מיט געוואלט דאס, וואס פאר א איינציגען וואלף איז איבער זיינע כוחות, די סטאיעס וועלף יאגען זיך אלע צוזאמען נאך די לעבענדיגע זאך, וואס זיי בעגעגנען אויפ'ן וועג. דערביי האנדלען זיי מיט א געוויסען פלאן. א טהייל פון די וועלף ווארפט זיך ארויף אויף דעם קרבן, אנ'אנדער טהייל זעהט איהם אבצושניידען דעם וועג און איהם צוצומישען זיינע רעיונות, אז ער זאל זיך ניט קענען וועהרען. יעדע חיה, ווי שטארק זי זאל ניט זיין, ווי גיך זי זאל ניט קענען לויפען, ווען זי טרעפט זיך נור מיט אזא סטאיע וועלף איז זי פערלארען, זי מעג זיך שוין אבגעזעגנען מיט'ן לעבען. אזא סטאיע קען גובר זיין אפילו דעם שטארקסטען בער, און נור א גאנצער טאבון פון פערד, א קאמפאניע פון אקסען איז בכח זיך צו וועהרען א קעגען זיי. מען דארף אבער ניט מיינען, דאס די חברות, וואס זענען דערצו זיך צו שיצען פון פיינד און אזעלכע צו קריעגען לייכטער לעבענסמיטעל בעשטעהען נור צוליעב דעם איינעם צוועק און עס קומען ניט אריין קיין אנדערע ציעלען. זעהר אפט דיענט די חברה צו ביידע ציעלען. די חברות־מאלפעס פיהרען ניט נור צוזאמען א מלחמה מיט'ן פיינד, זיי מאכען אויך צוזאמען אבלאוועס אויף פעלדער און נערטנער, וועלכע זיי לעדיגען אויס אלע צוזאמען. נאך מעהר, אלווארעין דערצעהלט פון די פאוויאנען, וועלכע שפייזען זיך פון ווערעמליך, וואס געפינען זיך אונטער שטיינער: "יעדעסמאל ווען מען נעהמט זיך פאר אזא שטיין, וואס מען קען איהם זאלבעצווייט אדער זאלבעדריט ניט אומקעהרען, שטעלען זיך ארום שטיין אזוי פיעל מאלפעס, ביז זיי דרעהען איהם ארום, דערנאך נעהמען זיי ארויס זייער ליעבלינגסשפייז". דא געפינען מיר שוין דיזעלבע חברה'שע ארבייט, וועלכע מיר האבען בעשריעבען פריהער ביי די וועלף.

די חברות, וועלכע פערפאלגען די ביידע ציעלען געהערען שוין צו די העכסטע ארטען פון חברות. די מענשליכע חברות אונטערשיידען זיך פון די מאלפישע דורך זייערע מיטלען, מיט וועלכע זיי ערדייכען זייערע ציעלען. די ציעלען אבער זענען דיזעלבע ווי ביי די מאלפעס. פאר דעם מענשען איז די חברה אויך ניט מעהר ווי א מיטעל, א כלי זין מיט וועלכע ער פיהרט מלחמה פאר זיין לעבען.

ביי דער חיה וואס לעבט אבגעשיידט הענגט אב דער סוף פון דער מלחמה וואס זי פיהרט פאר איהר לעבען פון דעם, ווי ווייט עס זענען פאלקאמען ביי איהר איהרע אייגענע כלי־זין (קאמפף־מיטעל). וואס שטארקער די אקסען, וואס שארפער די ציינער, שפיציגער די הערנער, אלס מעהר אויסזיכט האט זי צו קריעגען די נייטהיגע לעבענסמיטעל. ביי די טהיערען וואס לעבען הברות־ווייז ליגט זייער גאנצער כח אין דער חברה, און וואס מעהר עס איז ענטוויקעלט די חברה. וואס מעהר מיטלען זי קען בענוצען אין דער מלחמה מיט'ן פיינד, ווערט אלץ בעפעסטיגטער דער צושטאנד פון יעדעם טהיער, וואס טרעט איין אין די חברה. ניט אין דעם וואס יעדע חיה וועט פיהרען א מלחמה מיט דער צווייטער חיה איז דאס גליק פון אזא טהיער, נאר אין דעם וואס די חברה אין גאנצען וועט ווערען קליגער און שכל'דיגער, כדי צו געפינען נייע מיטעל, ווי צו פערזארגען יעדעס איינציגע מיטגליעד פון דער חברה. נאך מעהר קען מען דאס אנווענדען אויפ'ן מענשען, פאר וועמען די חברה איז געווארען דער שטארקסטער, מעכטיגסטער און כמעט דער איינציגער כלי זין אין דער מלחמה זיינע פאר'ן לעבען. אמת, דער מענש צייכענט זיך אויס א קעגען דאס טהיער מיט זיין געוואלטיגען שכל, מיט זיין גייסטיגער ענטוויקלונג. נאר דער שכל אליין, האט זיך ביי איהם ענטוויקעלט צוליעב דעם וואס ער לעבט אין פעראייניגונג מיט זיינסגלייכען: דער מענש וואס שיידט זיך אב פון מענשען ווערדט נאריש און טעמפע. אין אלע אנדערע הינזיכטען שטעהט דער מענש ניעדריגער פאר א סך חיות, ער האט ניט אזעלכע כחות, ווי די רויבטהיערען, ער איז ניט אזוי גרויס ווי דער עלעפאנט, היפאפאטאם און דער נאזענהארן, ער האט ניט די פלינקייט פון א הירש, פון א וועבערקע, און דאס וואס ער וואלט פערלארען אין קאמפף מיט אנדערע חיות וואלט ער ניט געקענט פערדעקען מיט דער פעהיגקייט זיך גיך צו פערמעהרען. און אויב עס איז איהם, די פיינד אויף צו להכעיס געלונגען ניט גור זיך צו דער האלטען אונטער שטארקערע חיות נאר צו ווערען אפילו א בעל־הבית אויף זיי, האט ער דאס צו פערדאנקען, וואס ער האט געקענט דאס איינציגע און בעסטע מיטעל אין קאמפף מיט די פיינד, די חברה דערהויבען צו אזא מדרגה, וועלכע עס געפינט זיך ניט אין דער גאנצער טהיער־וועלט. נור אין חברה און צוליעב דער מענשליכער חברה, האט זיך דער מענש אויפגעהויבען אויף אזא הויכע מדרגה. נור אין דער מענשליכער געזעלשאפט און צוליעב איהר קען ער זיך נאך ווייטער ענטוויקלען. די וואס צושטערען די געזעלשאפט, סטארען זיך צו פערקלענערען דעם צובונד ביי מענשען אונטעראיינאנדער, ווער עס דרש'עט דאס אין דער מענשליכען געזעלשאפט פיהרט זיך צווישען אלעמען א אייביגע מלחמה אקעגען אלעמען, דער וויל צונעהמען פון מענשען די שטארקסטע וואפען אין מלחמה זיינע אקעגען די נאטירליכע קרעפטען, דער וויל דאדורך צושטערען די גרויסארטיגע מענשליכע קולטור.

(ענדע קומט)

א. ע.

Verlag „Achiasat". Verantwortlicher Red. M. Berkowicz.— Herausgeber u. Buchdruckerei Josef Fischer Krak